

Archeologienota : Stationsstraat, Houthulst (prov. West-Vlaanderen)

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, november 2019

Titel

Archeologienota:
Stationsstraat,
Houthulst (prov. West-Vlaanderen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

Inotec

Projectcode

2019K91

Plaats en datum

Borgerhout, november 2019

Reeks en nummer

RVFSA-Rapport, 79

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	4
2. Inleiding	7
2.1. Beschrijving van de geplande werkzaamheden	7
2.2. Archeologische voorkennis	11
2.3. Methodiek van het onderzoek	11
3. Archeologisch bureauonderzoek/assessment	12
3.1. Geo(morfo)logie en bodem	12
3.2. Topografie	16
3.3. Historische, cartografische en archeologische kennis	19
3.3.1. Korte historiek van Merkem (geschreven bronnen)	19
3.3.2. Cartografische bronnen/luchtfoto's	26
3.3.3. Archeologisch Merkem en centrale archeologische inventaris	46
3.3.4. Archeologienota's	49
3.3.5. Overige wetenschappelijke inventarissen	49
3.4. Huidig gebruik projectgebied	50
3.5. Impact geplande werken	51
4. Synthese, onderzoeksvragen en samenvatting	52
4.1. Synthese gespecialiseerd publiek en antwoord onderzoeksvragen	52
4.2. Samenvatting niet gespecialiseerd publiek	56
5. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	56
6. Bibliografie	57
6.1. Online bronnen	57
6.2. Literatuur	58
7. Lijst figuren en bijlagen	58
7.1. Lijst figuren	58
7.2. Lijst Bijlagen	59

Houthulst, Stationsstraat (19-HOU/STA-2019K91)

West-Vlaanderen, Houthulst,
Stationsstraat 44-48

Houthulst:
2de Afdeling: Sectie B
Perceelnummers: 998r3, 998s2, 998f3, 998e3, 998l3

X44245,9	Y183968,2
X44313,4	Y183838,2
X44342,8	Y183871,3
X44375,6	Y183939,1
X44303,5	Y183985,4

2019K91

Opdrachtgever

Inotec

Contactpersoon opdrachtgever

Martijn Vandevondele

Architect

Uitvoerder

Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research & Consultancy.

Erkend archeoloog

Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126

Guldensporenstraat 143

2140 Borgerhout

Geplande ingreep

Bouwen van loods en burelen na sloop bestaande loods.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De melding werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3000m² of meer, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en is gelegen buiten een zone waarop lagere oppervlaktecriteria van toepassing zijn.

Randvoorwaarden

Het projectgebied is bijna volledig bebouwd en verhard.

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen (bureauonderzoek) na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?

- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

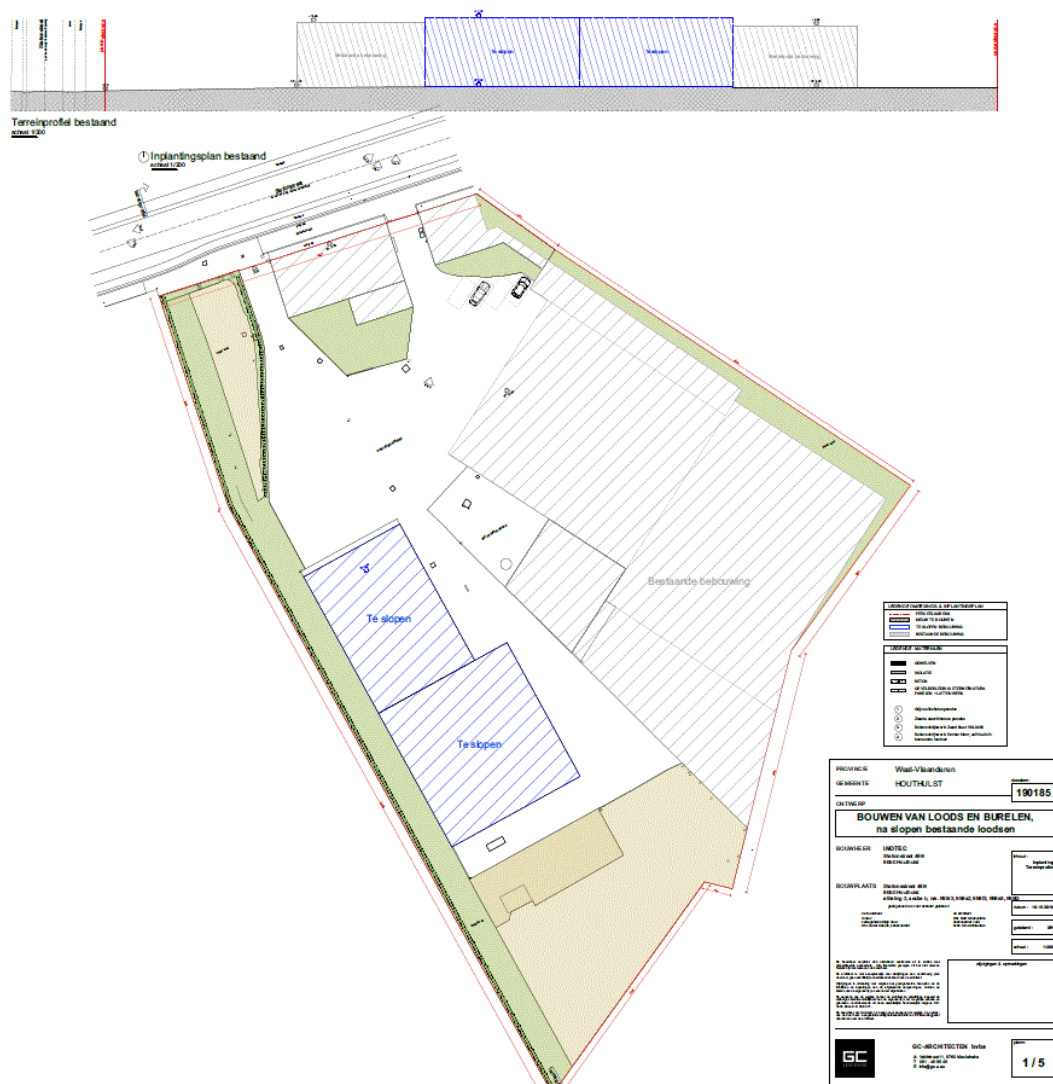
Thesaurus

Bureauonderzoek, WOI, luchtfotografie.

2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag met het oog op het bouwen van een loods en burelen na sloop van een bestaande loods te Houthulst, Stationsstraat 44-48. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld.

2.1. Beschrijving van de geplande werkzaamheden

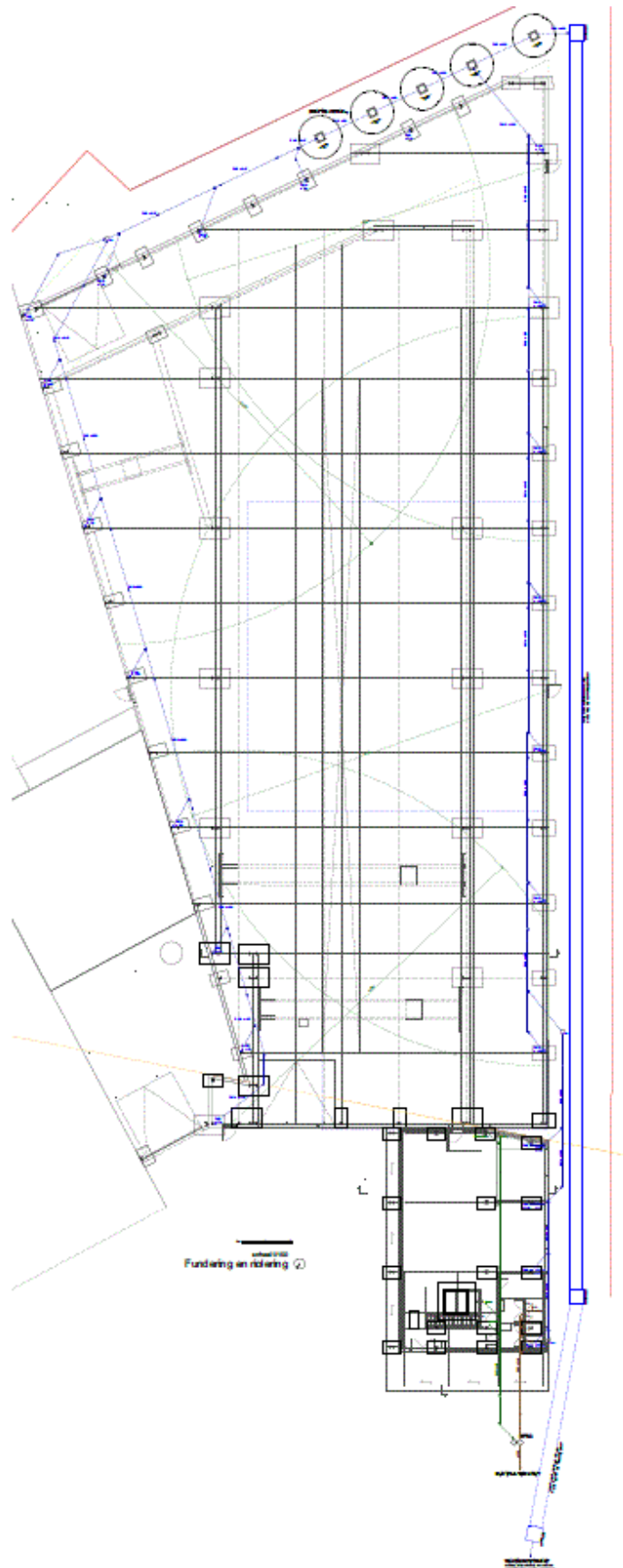

Figuur 2: Inplanting bestaande toestand met te slopen loodsen in blauw

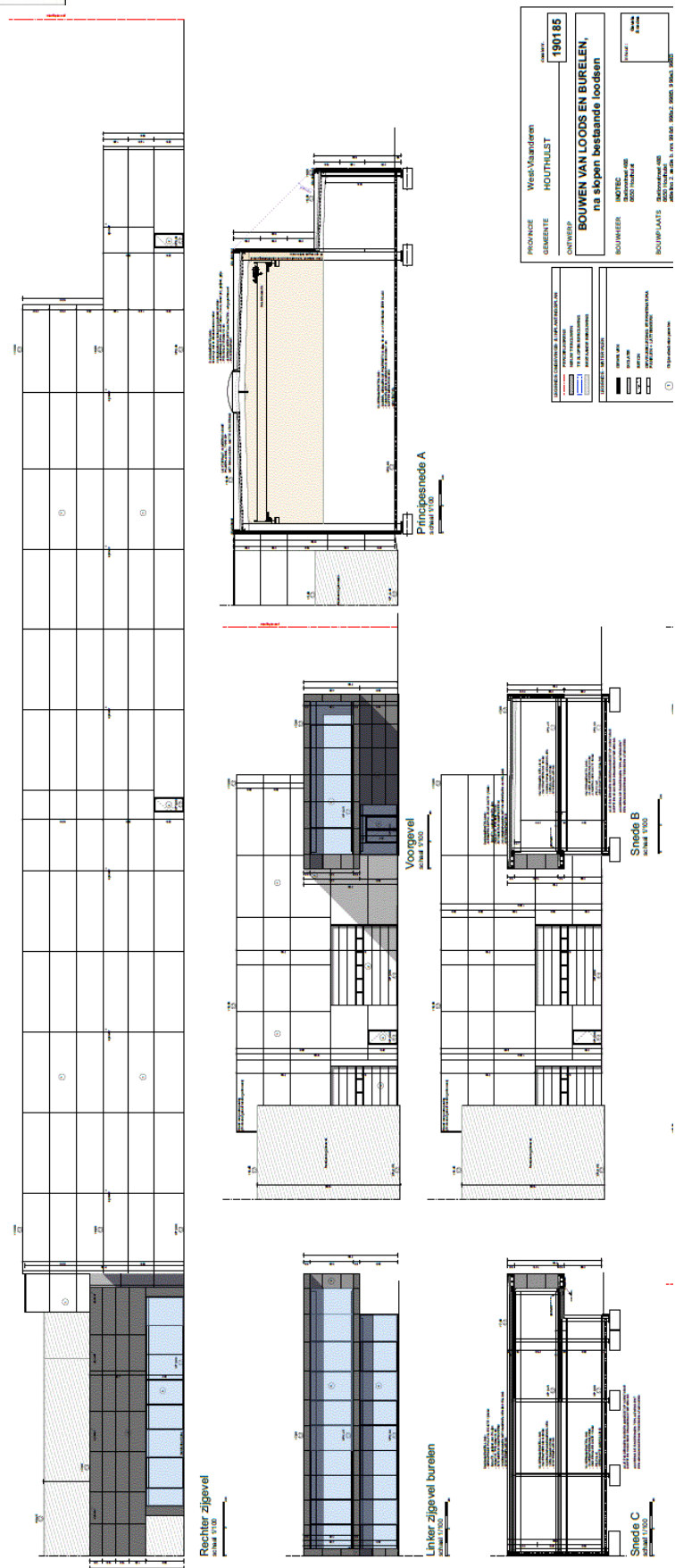
Op de projectlocatie zal een nieuwe loods en bijbehorende burelen worden gerealiseerd. Hiervoor dient een deel van de bestaande bebouwing, gelegen in het westelijke deel van het projectgebied te worden gesloopt. De bestaande bebouwing bestaat uit twee 20ste eeuwse loodsen. Bij de burelen worden tevens drie parkeerplaatsen voorzien. De zone rondom de nieuwe loods en de burelen wordt als groenzone ingericht.

Figuur 3: Nieuw ontwerp inplanting

Figuur 4: Nieuw ontwerp funderingsplan

Figuur 5: Nieuw ontwerp snedes

2.2. Archeologische voorkennis

Er werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd binnen het projectgebied.

2.3. Methodiek van het onderzoek

Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoger geformuleerde vraagstellingen werden verschillende acties ondernomen. In de eerste plaats werden hoofdzakelijk bronnen geraadpleegd die online beschikbaar werden gesteld door de Vlaamse Overheid. Na het raadplegen van de basisbronnen die beschikbaar zijn voor het betreffende projectgebied, werd nagegaan of het nodig was om bijkomende bronnen te raadplegen of dat de geraadpleegde bronnen volstonden om een antwoord op de desbetreffende vraag te formuleren. Tevens werd geëvalueerd of het raadplegen van eventueel bijkomende bronnen extra gegevens kon opbrengen om een antwoord te kunnen formuleren op de gestelde onderzoeksvragen. Aangezien het projectgebied gelegen is in een zone die gekenmerkt is door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden werd extra aandacht besteed aan de relatie van het projectgebied met het landschap en de ruimere omgeving.

Om een zicht te krijgen op de landschapshistoriek van het projectgebied werden de online databases van Geopunt Vlaanderen (www.geopunt.be) en Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be) geraadpleegd. De volgende kaarten werden geraadpleegd: bodemkaart, bodemgebruikskaart, erosiegevoeligheidskaart, tertiair geologische kaart en quartair geologische kaart. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het projectgebied. Tevens werd het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (raster 1 meter) geraadpleegd.

Om na te gaan welke potentiële archeologische sites zich in het projectgebied en de ruimere omgeving bevinden, werd de Centrale Archeologische Inventaris (www.cai.onroerenderfgoed.be) geraadpleegd. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de inventaris niet volledig is en geen garantie biedt op de aanwezigheid of afwezigheid van een eventuele archeologische site. De ingevoerde locaties werden enerzijds op basis van cartografische, literaire en toponomische bronnen geselecteerd en anderzijds op basis van waarnemingen op het terrein (vondstmeldingen, veldprospecties, prospecties met ingreep in de bodem, archeologisch onderzoek). Verder werd nagekeken of er in de recente jaren onderzoeken in de omgeving werden uitgevoerd die niet werden opgenomen in de CAI vanwege de verwaarloosbare resultaten en werd nagekeken of er recent archeologienota's werden opgesteld in de omgeving van het projectgebied.

Om een inzicht te krijgen in de mogelijke aanwezigheid van cultuurhistorische elementen en een verder inzicht te krijgen in de mogelijke aanwezigheid van een archeologisch bodemarchief werden verschillende beschikbare historische en cartografische bronnen online geraadpleegd. Voor de oudere periodes werd beroep gedaan op gegevens beschikbaar op www.inventaris.onroerenderfgoed.be. De

hier beschikbare gegevens kwamen tot stand na een uitgebreide literaire studie. De opgegeven bronnen werden niet extra gecontroleerd, noch werden er bijkomende bronnen geraadpleegd. Op basis van de beschikbare gegevens werd beslist dat deze volstonden om een algemeen beeld te verkrijgen omtrent de historische ontwikkeling van Beveren (waarin het projectgebied zich bevindt). Voor de cartografische bronnen werden in de eerste plaats de georeferencierte plannen geraadpleegd op het online Geoportaal Onroerend Erfgoed (www.geo.onroenderfgoed.be). Het betreft de kaart van Ferraris, de Atlas der Buurtwegen en de kaarten van Vandermaelen en Popp. Tevens werden enkele 20ste en 21ste eeuwse luchtfoto's geraadpleegd op dezelfde website. Deze werden voornamelijk geraadpleegd om een zicht te krijgen op de ontwikkeling van het projectgebied en de ruimere omgeving in recente tijden. Tevens werden via www.cartesius.be enkele kaarten en luchtfoto's geraadpleegd.

Om een inzicht te verkrijgen omtrent de impact van de geplande werken op het eventuele bodemarchief werden alle beschikbare gegevens via de bouwheer opgevraagd en ter beschikking gesteld.

Gezien het projectgebied tijdens WOI aan de frontlinie gelegen was, werd een specialist ter zake geraadpleegd. Aan de hand van beschikbare luchtfoto's en loopgravenkaarten werd de kans op de aanwezigheid van waardevolle archeologische resten met een hoog potentieel op kenniswinst uit deze specifieke tijdsperiode ingeschat. De resultaten werden verwerkt in het assessment. Het verslag van dit onderzoek zal in bijlage aan de archeologienota worden toegevoegd.

3. Archeologisch bureauonderzoek/assessment

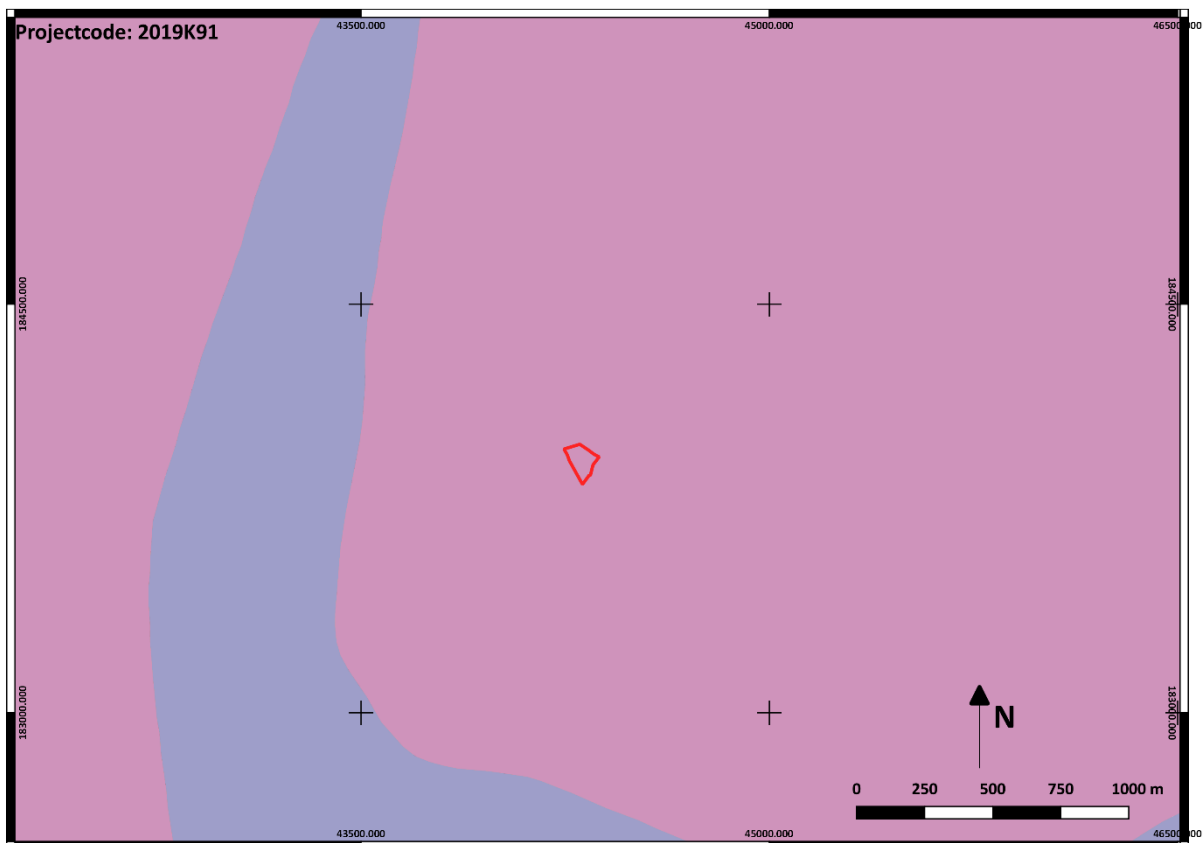
3.1. Geo(morfo)logie en bodem

Fysisch-geografisch gezien bevindt het plangebied zich in het interfluvium van de kustvlakte en de Leievallei, in het zuidelijke deel van het zogenaamde kustlandschap van Centraal West-Vlaanderen, een landschap net ten westen van het Leiedal, dat gekenmerkt wordt door een opeenvolging van brede westnoordwest – oostzuidoostelijk georiënteerde kustduinen. De toppen van deze duinen bereiken een hoogte van 40 tot 50 meter + TAW.

Het plangebied is gelegen in de zandleem- en leemstreek. Dit gebied wordt gekenmerkt door een zacht golvend landschap dat aansluit bij de zuidelijke uitlopers van de kustpolders en de Ijzervallei. In het oosten zijn de uitlopers zichtbaar van de Rug van Westrozebeke, een waterscheidingsrug tussen Leie en Ijzerbekken bestaande uit terrasgrind en omgeven door licht versneden heuveland met ontbrekende of dunne Quartaire dekking.

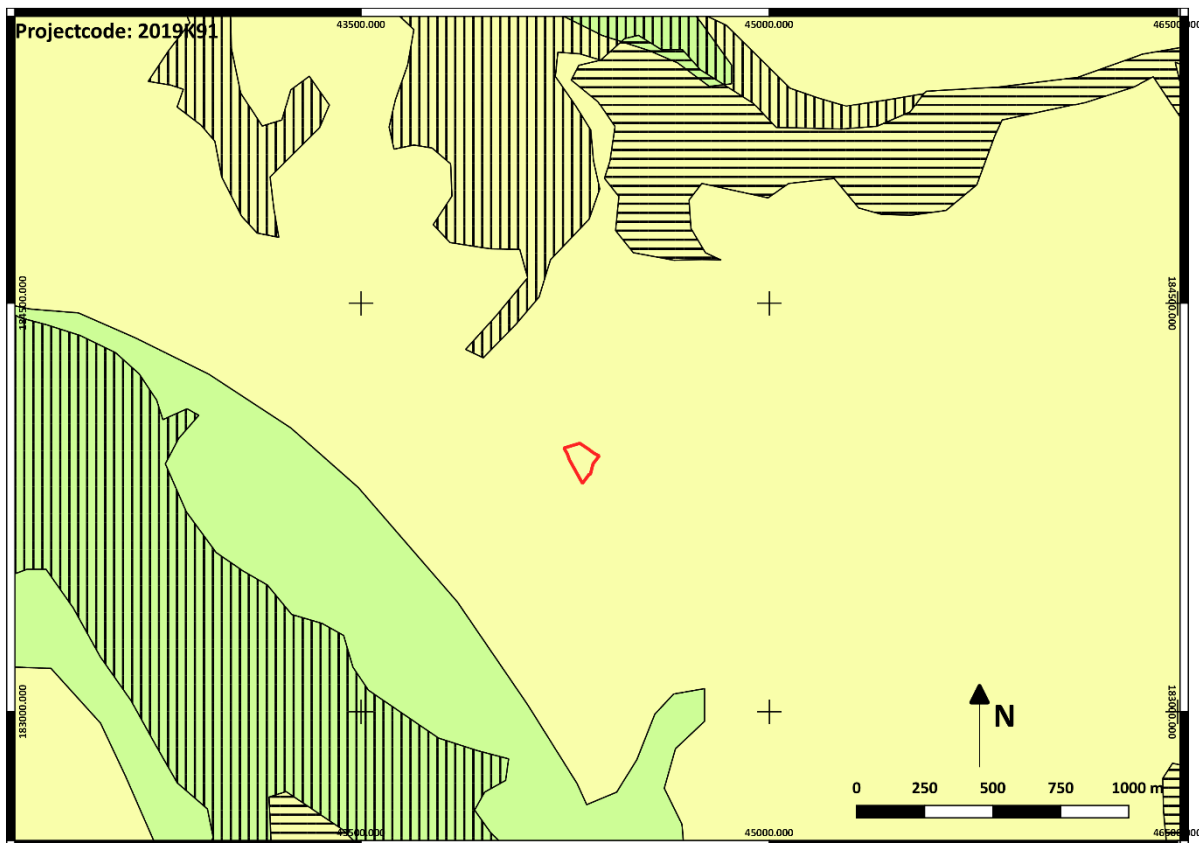
De tertiair geologische kaart wijst uit dat de ondergrond ter hoogte van het plangebied uit de Formatie van Tielt en meer bepaald het lid van Kortemark bestaat en is samengesteld uit grijze tot groengrijze klei en silt en dunne banken zand en silt.¹

Volgens de Quartairgeologische profieltypekaart behoort het projectgebied tot type 1 en bevinden er zich geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie. Het quartairgeologische profiel bestaat uit eolische afzettingen van het Weichseliaan mogelijk het Vroeg-Holoceen (**ELPw**) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**).

Figuur 6: Projectgebied op tertiair geologische kaart

¹ <https://www.dov.vlaanderen.be/zoeken-acdov/DovAppZoeken/>

Figuur 7: Projectgebied op quartair geologische kaart

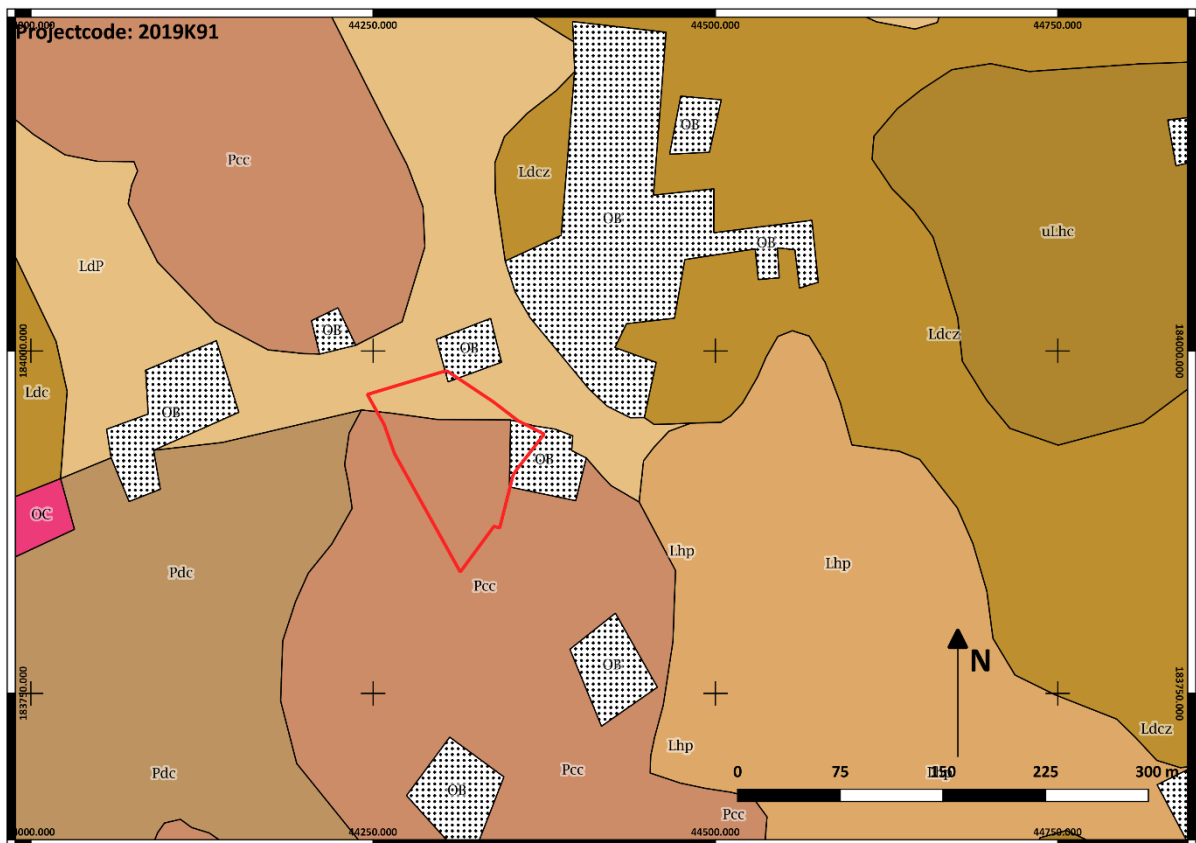

Figuur 8: Legende Quartairgeologische profieltype 1

Op de bodemkaart van Vlaanderen worden voor het projectgebied drie bodemtypes weergegeven. In het uiterste noordoosten en zuidoosten worden bodems van het type OB weergegeven. Dit zijn door de mens gewijzigde bodems, meer bepaald bebouwde bodems. Het noorden van het projectgebied staat gekarteerd onder het bodemtype LdP. Dit zijn matig natte zandleembodems zonder profiel of met onbepaald profiel. De waterhuishouding van deze groep matig gleyige zandleemgronden heeft enige beperkingen. Ze zijn te nat in de winter en blijven lang fris in de lente. Een onderliggend zandig substraat oefent een zekere drainerende werking uit. Het omgekeerde doet zich voor bij het voorkomen van een klei of klei-zandsubstraat. De bodems waarbij het Tertiair nagenoeg dagzoomt (.

x) hebben een zeer wisselvallige waterhuishouding. Te nat in de winter en te verdrogend in de nazomer. Rationeel gebruik als akkerland vraagt drainering en in die omstandigheden kunnen alle gewassen er goede opbrengsten geven. Ze zijn zeer geschikt voor weiland. De bodems met ondiep Tertiair (. . x) geven onregelmatige oogsten in functie van de verdeling van de neerslag. Het valt te overwegen deze bodems met niet bepaalde profielontwikkeling (. . x) in het bosareaal op te nemen. Mits verzorgde kunstmatige drainage zijn de bodems ook geschikt voor extensieve groenteteelt. Het zuidelijke deel van het projectgebied staat gekarteerd als bodemtype Pcc. Dit zijn matig droge lichte zandleembodems met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. De bouwvoor is grijsbruin, 25-30 cm dik en goed humeus, Bij de gedegradeerde eenheden met verbrokkelde textuur B, werd bij de in cultuurname een deel van de uitlogingshorizont met de bouwvoor vermengd tot een homogeen goed humeuze Ap, waaronder een bruingele overgangshorizont, 20-30 cm dik, voorkomt. De verbrokkelde textuur B situeert zich tussen 50 en 80 cm. Bij het complex PcC vindt men naast profielen met verbrokkelde textuur B en ijzerconcreties (Prepodzolen . . c(h)) ook individuele waarnemingen van gronden met humus en/of ijzer B horizont (. . f), soms Postpodzolen (. . h). Veel Pcc gronden zijn beïnvloed door de Tertiaire onderliggende formaties welke op wisselende diepte een gevarieerd substraat vormen. Zoals alle matig droge licht zandleemgronden zijn deze bodems gemakkelijk te bewerken en weinig beperkt. De waterhuishouding is gunstig maar de bodems met klei of klei-zand substraat kunnen een lichte wateroverlast vertonen in de winter. De gronden zijn geschikt voor alle akkerlandteelten en voor weiland. Ze zijn zeer geschikt voor extensieve tuinbouw en fruitteelt.²

² VAN RANST E. & C. SYS, 2000.

Figuur 9: Projectgebied op de bodemkaart van Vlaanderen

3.2. Topografie

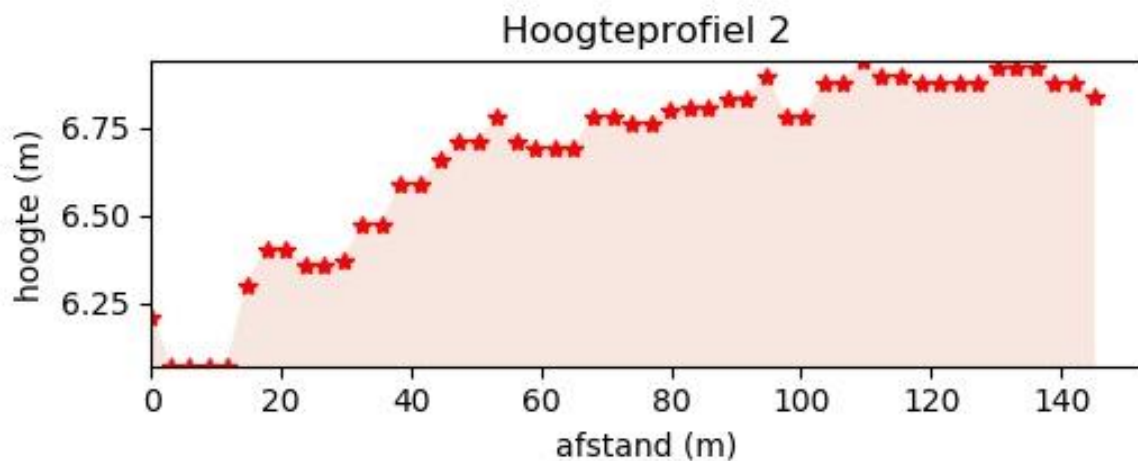
Het projectgebied bestaat uit verschillende kleinere percelen die samen één groot min of meer trapeziumvormig terrein vormen gelegen ten zuiden van de Stationsstraat. Ongeveer 150 meter ten oosten van het projectgebied bevindt zich het kruispunt met de Iepersteenweg. Ten oosten van het kruispunt gaat de Stationsstraat over in de Merkemstraat.

De Stationsstraat is een dorpsstraat lopende van de Kouterstraat tot aan de Iepersteenweg (gehucht "de Kippe"). Het huidige tracé gaat terug op een rechte trekking van een meer kronkelend tracé, cf de Ferrariskaart (1770-1778) en de Atlas der Buurtwegen (ca. 1843), en het doortrekken van het tracé ter hoogte van de Pletstraat tot aan de Kouterstraat. Dit gebeurde in het begin van de 20ste eeuw n.a.v. de uitbouw van het Buurtspoorwegennetwerk op het grondgebied van Merkem door de Nationale Maatschappij van de Buurtspoorwegen. Deze maatschappij diende op 28 april 1898 een vergunningsaanvraag in voor een lijn Diksmuide-Woumen-Merkem-Bikschote-Zuidschote-Elverdinge-Ieper en een aftakking van Merkem over Noordschote-Reninge-Oostvleteren-Westvleteren-Krombeke tot en met Poperinge. Deze aanvraag werd bij K.B. van 25 maart 1901 verleend, waarop de werken in september 1903 een aanvang namen. De z.g. lijn nr. 107 werd voor de eerste maal in gebruik genomen op 25 september 1906. Na de Eerste Wereldoorlog werd al heel snel overgegaan tot de heraanleg en

het opnieuw operationeel maken van het Buurspoorwegennetwerk in het kader van de wederopbouw van de frontstreek. Door de opkomst van de auto werden de Buurtspoorwegen echter geleidelijk aan verlieslatend en wordt in 1952 overgegaan tot de ontmanteling van de lijnen. Samen met de rechte trekking van de Stationsstraat werd tevens een kleine secundaire weg aangelegd, die later is uitgegroeid tot het z.g. 9e-Linieplein.³

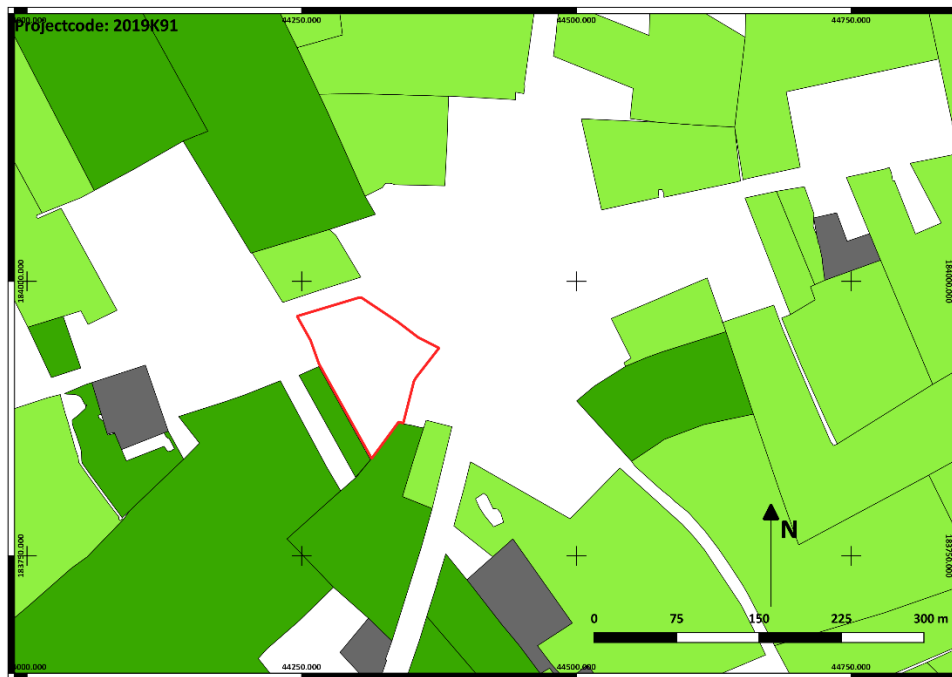
Met uitzondering van het uiterste noordwesten en zuidwesten is het terrein volledig bebouwd en/of verhard. Aan de straatzijde bevinden zich enkele woningen met hierachter een verharding die dienst doet als parking en oprit voor de achterliggende gebouwen. Aan de oostzijde wordt het terrein volledig ingenomen door een grote loods. Aan de westzijde bevinden zich twee kleinere aansluitende loodsen. Het terrein bevindt zich op grondgebied van de deelgemeente Merkem en situeert zich plusminus 1000 meter ten westen van het dorpscentrum. De Kwadebeek situeert zich ongeveer 450 meter ten noorden van het projectgebied. Ten westen en ten oosten situeert zich telkens een aftakking van de Kwadebeek op een afstand van respectievelijk 225 en 140 meter.

Het projectgebied situeert zich rond de 6 à 7 meter hoogtelijn met hoogtes binnen het projectgebied die schommelen tussen 6,05 en 7,05 meter + TAW. Hierbij situeren de laagste waarden zich min of meer in het noordelijke deel en de hoogste waarden in het zuidelijke deel van het terrein. Het terrein lijkt een licht stijging in zuidelijke richting te vertonen, maar verder kan gesteld worden dat het projectgebied in het algemeen genomen vrij vlak is.

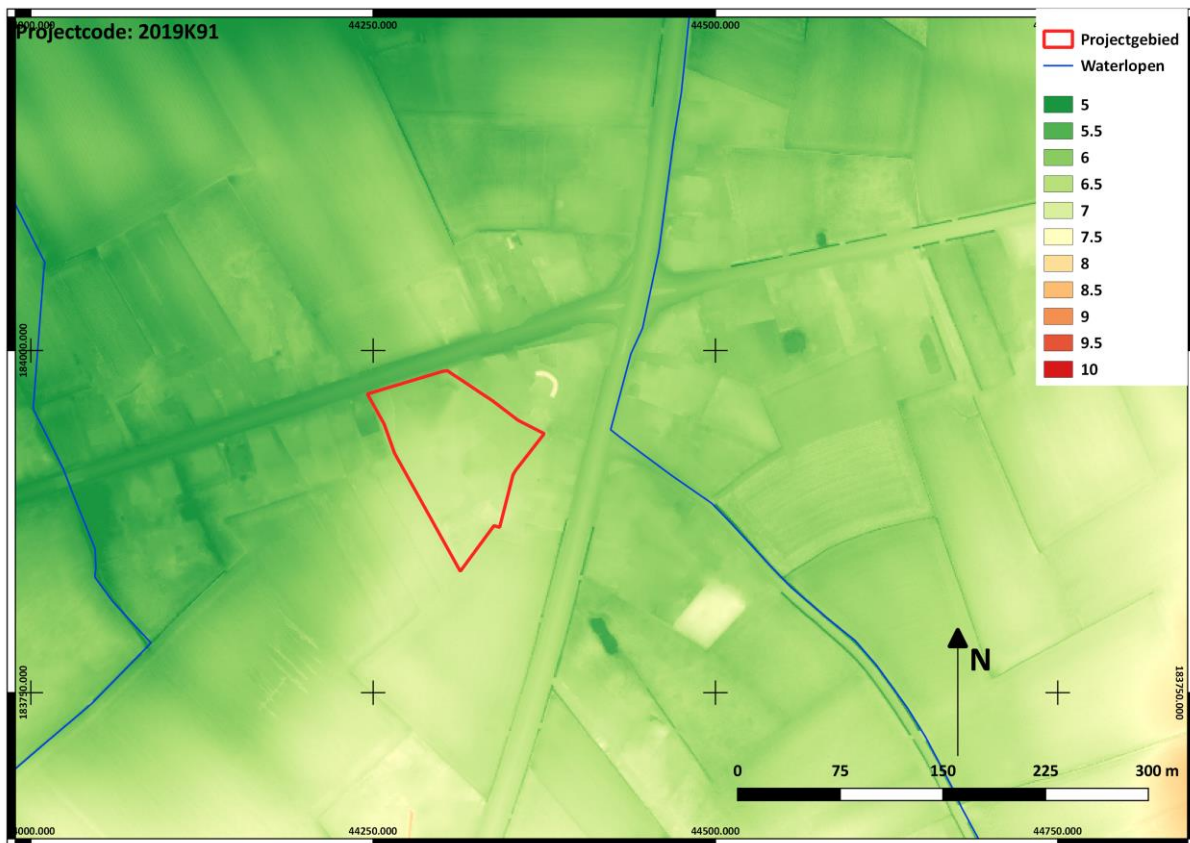
Figuur 10: Doorsnede door het terrein van noord naar zuid

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/9543>

Figuur 11: Erosiegevoeligheidskaart omgeving projectgebied

Dit vlakke landschap heeft eveneens weinig gevolgen naar eventuele erosiegevoeligheid. Daarom dat de kaart overwegend groene en lichtgroene zones aangeeft in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied.

Figuur 12: Projectgebied op digitaal hoogtemodel Vlaanderen II (1 meter)

Op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen is dit hoogteverloop eveneens zichtbaar. Het terrein lijkt zich aan de rand van een lagere zone, ten (noord)westen van het projectgebied gesitueerd, te bevinden en is gelegen op een noordelijke uitloper van een wat hogere rug. Ten oosten van het projectgebied bevindt zich eveneens, zij het minder uitgesproken, laagte alvorens het landschap terug stijgt in oostelijke en zuidoostelijke richting.

3.3. Historische, cartografische en archeologische kennis

3.3.1. Korte historiek van Merkem (geschreven bronnen)

Merkem wordt voor het eerst in 869 vermeld als "Marcheim". Deze naam zou zijn afgeleid uit een samenstelling van "Merc"/ "Marc" (grensgebied) en "haima"/ "heim" (woonplaats), met een algemene verklaring als 'nederzetting in een grensgebied' of 'nederzetting bij een grens'. Andere auteurs menen dat het eerste deel van de naam afkomstig is van het Germaanse hydroniem "Markis"/ "Marko", refererend naar de beek het Martje en dus zoveel betekent als 'woonplaats aan het Martje'. De naam werd in de loop der tijden op verschillende wijzen geschreven: "Marcheim" (869), "Merckam" (938), "Merckhem" (1107), "Merchem" (1115), "Marcheim" (1191), "Merkem" (1232), "Merkeem" (1282), "Mercheem" (1307), "Markem" (1328), "Merckeem" (1411), "Merckhem" (1775), "Merckhem" (1789), "Merckem" (1848) en "Merkem" (1915).

De huidige gemeente Merkem is na het ancien régime ontstaan uit drie afzonderlijke entiteiten. De eerste entiteit was de heerlijkheid Merkem, een gebied van 242 gemeten dat als appendente heerlijkheid samen met Klerken, Esen en Woumen ressorteerde onder het Woumen-Ambacht binnen de kasselrij van het Brugse Vrije. Deze heerlijkheid had haar zetel op het domein van het huidige kasteel de Coninck de Merckem te Merkem en was sedert 1100 eigendom van verschillende adellijke families, waaronder de geslachten Grammene (tot 1351), Moerkerke (tot 1419), Villain (tot 1460), Halewijn (tot 1609) en de Mérode (1764). In 1764 kocht ridder Jean Jacques van Outryve de heerlijkheid voor de som van 47.000 florijnen. Vermits zijn enige dochter in 1797 met ridder Patrice de Coninck huwde, werd de heerlijkheid met bijhorend kasteel na zijn dood (1815) eigendom van het geslacht de Coninck. De tweede entiteit was de z.g. "De Splete", dat zich gr.m. ten noordwesten van het kasteeldomein uitstreekte tot aan de weg Diksmuide-Ieper (N369; Iepersteenweg). Deze entiteit viel wel onder de rechtspraak van de Heerlijkheid Merkem, maar werd geleid door een 'Hooftman'. De huidige straatnaam Pletstraat, vroeger Spletestraat zou hier nog naar verwijzen. De laatste entiteit was de heerlijkheid de Corvere, die zich min of meer ten zuidoosten van de weg Diksmuide-Ieper (N369) uitstreekte over de voormalige boskant van Merkem en Jonkershove over een oppervlakte van 368 gemeten. In tegenstelling tot de heerlijkheid van Merkem, behoorde deze heerlijkheid tot de Kasselrij Ieper. Door huwelijk kwam de heerlijkheid de Corvere in het bezit van het

geslacht Halewijn, waarna de geschiedenis van de heerlijkheid de Corvere en de heerlijkheid te Merkem samenloopt. De naam Corverbeek herinnert nog aan deze voormalige heerlijkheid.

Tijdens werkzaamheden aan de vijvers in het kasteelpark door ridder de Coninck worden in 1785 een grote hoeveelheid medailles uit de Romeinse tijd teruggevonden. De oudste klimt terug tot de periode van Lucius Verus (tweede helft van de 2de eeuw), terwijl de andere hoofdzakelijk uit de tijd van Alexander Severus (eerste helft 3de eeuw) stammen. Mogelijk bevond zich op de site van het kasteel een Romeinse villa, een militair kamp en een heiligdom. De archeologische vindplaats is alleszins in de buurt gelegen van de huidige Steenstraat. Deze straat gelegen ten noorden van Merkem tussen de gemeentes Woumen (Diksmuide) en Klerken (Houthulst) was oorspronkelijk een onderdeel van het Romeinse diverticulum of de zijbaan ten noorden van de grote verbindingsweg tussen Boulogne-sur-Mer en Keulen. Deze secundaire weg liep van Steenvoorde (Noord-Frankrijk) in noordoostelijke richting verder over Poperinge, Woumen/ Houthulst, Esen, Werken en Aartrijke tot in Brugge. Hij werd in het begin van onze tijdrekening aangelegd om de ontsluiting van het kustgebied te bevorderen.

In de vroege middeleeuwen werd het volledige grondgebied van Merkem ingepalmd door het z.g. "Vrijbos". Dit immense bos van ca. 6000 ha. strekte zich uit over het volledige grondgebied van de fusiegemeente Houthulst en gedeelten van de gemeenten Woumen (Diksmuide), Zarren (Kortemark), Staden (Staden), Westrozebeke (Staden), Passendale (Zonnebeke), Langemark (Langemark-Poelkapelle) en Bikschote (Langemark-Poelkapelle). Hiermee was het "Vrijbos" het meest noordelijke boscomplex van de bossengordel rond de stad Ieper die de overgang markeerde tussen de bossen van Zillebeke en Heuvelland in Zuid-West-Vlaanderen en de bossen van Torhout en Brugge in het noordelijke gedeelte van de provincie.

Sommige auteurs situeren de eerste voorloper van de huidige parochiekerk Sint-Bavo reeds in 868. Anderen plaatsen het ontstaan van de kerk pas rond 1050 of 1100. Wat er ook van zij, rond 1050 krijgt de Sint-Bavokerk van het bidsom Terwaan een altaar toegewezen. Merkem wordt voor het eerst in de bronnen als "Marcheim" vermeld in 869. Het betreft een nederzetting die tussen een kreek en het "Vrijbos" gelegen is.

Begin 12de eeuw sticht Jan van Waasten (1099-1130), bisschop van Terwaan, te Merkem een vrouwenklooster naar de regel van de heilige Benedictus. Sanderus daarentegen schrijft in zijn *Flandria Illustrata* (1643) de stichting toe aan Clementia van Bourgondië, gravin van Vlaanderen (ca. 1133 overleden). Dit klooster was oorspronkelijk wellicht een kleine cella afhankelijk van de abdij van Mesen (Heuvelland), vermits het klooster in 1147 is opgenomen in een goederenlijst van deze abdij. In 1176 of ten laatste 1185 wordt het klooster evenwel onafhankelijk en afgescheiden van de abdij van Mesen. De huidige straatnamen Kloosterstraat en Kloostermolenstraat verwijzen thans nog naar de vroegere inplanting van dit middeleeuwse kloostercomplex.

In 1107 wordt de parochie Merkem eigendom van de abdij van Sint-Bertinus te Sint-Omaars (Noord-Frankrijk). Voordien behoorde de parochie toe aan de Sint-Vaastabdij te Atrecht (Noord-Frankrijk).

In het eerste kwart van de 13de eeuw laat een lokale heer bij de parochiekerk een castrale motte of een kasteel op een aarden ophoging optrekken. Ca. 1130 wordt deze motte door de kroniekschrijver Walter van Terwaan als volgt omschreven: "Bij de kerk stond een hoge versterking, die naar de mode van de tijd was gebouwd. Immers, in die streek is het de gewoonte van de rijkste en adellijkste mannen om een ophoging van aarde te maken en dit zo hoog als ze maar kunnen en er een zo diep mogelijke gracht rond te graven. Ze omringden de ophoging met een palissade van planken die op een zeer solide manier zijn samengevoegd. Zo maken ze een omheining die zo veel mogelijk met torens wordt geflankeerd. Binnen deze omheining bouwen ze een versterkt gebouw, dat het geheel beheerst. Men kan er dan alleen binnen langs een brug, die vertrekt van de overzijde van de gracht en tot aan de top van de ophoging reikt, en op die hoogte de toegang in de palissade bereikt". De bouw van dergelijke mottes kent in Vlaanderen een hoogtepunt op het einde van de 11de/begin 12de tot eind 12de/begin 13de eeuw.

Op initiatief van Margaretha van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, en de stad Ieper wordt ca 1251 -1265 de natuurlijke waterloop Ieperlee(t) gekanaliseerd als een vitale transportverbinding tussen de lakenstad en de zee. Dit kanaal groeit later uit tot het huidige Ieperleekanaal.

In 1559 wordt Merkem bij de herverdeling van de bisdommen bij het nieuwe bisdom Ieper gevoegd. Tijdens de godsdiensttroebelen in 1566 worden het Benedictinessenklooster samen met de Sint-Bavokerk en het kasteel door de Geuzen vernield. De zusters trekken zich terug in hun refuge te Ieper, waar ze zich definitief zullen vestigen. Het verwoeste kasteel wordt heropgebouwd door het geslacht Van Outryve.

Op de Grote Kaart van het Brugse Vrije van de hand van Pieter Pourbus is het grondgebied "Merckem" slechts ten dele weergegeven vermits enkel de heerlijkheid Merkem tot het Brugse Vrije behoorde. Op het laatste kwart van de 16de eeuw wordt de dorpskern gedomineerd door de kerk en de omwalde kasteelsite met een zeer geringe bebouwing in de onmiddellijke omgeving. Een tweede kleine bewoningsconcentratie bevindt zich ter hoogte van "de Drie Grachten". Voorts zeer verspreide bebouwing langs de huidige Iepersteenweg. Opvallend evenwel is dat het middeleeuwse Benedictinessenklooster - dat eigenlijk tot de kasselrij Ieper behoorde - summier is weergegeven als "Clooster van Merckem" met o.m. een kerkvolume.

In 1584-1591 leggen Spaanse troepen ten westen van de IJzer en de Ieperlee een verdedigingslinie aan om het achterliggende poldergebied te vrijwaren van de plundertochten uitgevoerd door de hervormingsgezinden vanuit Oostende. Als onderdeel van deze verdedigingslinie wordt ten noorden

van de samenvloeiing van de IJzer en de Ieperlee een klein vierkant sperfort opgericht, de voorloper van het latere "Fort de Knocke".

In 1590 steken hervormingsgezinden uit Oostende de kloostergebouwen in brand. De Jezuïeten bouwen bij de ruïnes een hoeve, het z.g. "Jezuïetengoed", waar ze o.m. onderricht verschaffen.

Na de verovering van Oostende door de Spaanse landvoogd Alexander Farnese verliest de verdedigingslinie ter hoogte van de IJzer en de Ieperlee haar belang. Het sperfort "de Knocke" blijft evenwel samen met nog drie andere forten behouden. Onder de Spaanse-Franse oorlogen wint het "Fort de Knocke" opnieuw aan strategisch belang.

Met de Vrede van Aken in 1668 wordt de kasselrij Veurne-Ambacht bij Frankrijk gevoegd. Om het nieuw geannexeerde gebied te vrijwaren laat Lodewijk XIV de noordgrens van zijn rijk versterken door Vauban met de aanleg van een dubbele verdedigingslinie, de z.g. 'pré-carré'. Omwille van het uitzonderlijk strategisch belang wordt het "Fort de Knocke" naar ontwerp van Vauban verder uitgebouwd.

Achttiende eeuw

Met de Vrede van Utrecht in 1713 maakt de kasselrij Veurne-Ambacht opnieuw deel uit van de Oostenrijkse Nederlanden. Het "Fort de Knocke" wordt samen met de steden Veurne en Ieper opgenomen in de "Bareelversterking" tegen het Franse koninkrijk. Na het midden van de 18de eeuw verliezen deze versterkingen echter geleidelijk aan hun betekenis.

In 1764 koopt ridder Jean Jacques van Outryve de heerlijkheid Merkem voor de som van 47.000 florijnen. Vermits zijn enige dochter in 1797 huwt met ridder Patrice de Coninck wordt de heerlijkheid met het bijhorende kasteel na zijn dood (1815) eigendom van het geslacht de Coninck. Het geslacht levert de opeenvolgende burgemeesters van Merkem.

Op het einde van de 18de eeuw kent "Merckhem" een grote bewoningsconcentratie aan de oostzijde van de huidige Westbroekstraat, terwijl de linkerzijde is ingenomen door een kasteel met formeel aangelegd kasteelpark en de parochiekerk. Het huidige stratenpatroon van de dorpskom en het landelijke gebied gaat in grote lijnen terug op het toenmalige stratenpatroon, hoewel het uiterste oosten van het grondgebied nog grotendeels is ingenomen door het z.g. "B(o)is de Milaene", een onderdeel van het toenmalige "Houthulst Bosch". Het ontgonnen landelijke gebied wordt vnl. gekenmerkt door verspreide bebouwing van eerder kleine hoeves.

Bij de opheffing van de Jezuïetenorde wordt het "Jezuïetengoed" te Merkem eigendom van de bisschop van Ieper. Deze verkoopt de hoeve aan Jean Jacques van Outryve, heer van Merkem. Wanneer zijn dochter in 1797 huwt met ridder Patrice de Coninck (1770 - 1827) komt het kasteel en de het "Jezuïetengoed" in het bezit van het geslacht de Coninck. In de loop van de 18de eeuw wordt

het kasteel grotendeels herbouwd volgens de toen heersende Franse stijl met mansardedak. Het kasteel behoudt zijn 18de eeuwse uitzicht min of meer tot aan de Eerste Wereldoorlog.

Door een herverdeling van de bisdommen ressorteert Merkem vanaf 1801 onder het bisdom Gent en vanaf 1834 onder het bisdom Brugge.

In 1841 wordt de Kouterstraat gekasseid. In de daaropvolgende decennia worden de aardewegen tussen het dorpscentrum en de verschillende gehuchten systematisch voorzien van een kassei bestrating: o.m. Westbroekstraat (1867), Drie Grachtensteenweg (1877), Merkemstraat (1898-1900) en Stationsstraat (1900).

Op 25 september 1906 vindt de opening van de lijn nr. 107 van de Buurtspoorwegen Diksmuide-Woumen-Merkem-Bikschote-Zuidschote-Elverdinge-leper en Merkem-Noordschote-Reninge-Oostvleteren-Westvleteren-Krombeke-Poperinge plaats. De vergunning voor de aanleg en uitbating van deze lijn werd bij K.B. van 25 maart 1901 verleend, waarop de nodige infrastructuurwerken in september 1903 een aanvang namen. Hierbij werd de Stationsstraat doorgetrokken tot aan de Kouterstraat.

Aangezien Merkem in het frontgebied gelegen is, heeft de Eerste Wereldoorlog en de samenhangende vernietiging een belangrijke impact op het dorp. Niet enkel de Sint-Bavokerk, maar het volledige dorp wordt vernield

3 augustus 1914: België weigert Duitsland een vrije doorgang naar Frankrijk. De dag daarna valt Duitsland België binnen.

2 september 1914: de eerste vluchtelingen komen te Merkem aan. De vluchtelingenstroom, vnl. uit de streek van Mechelen, zou meer dan een maand duren.

13 september 1914: 200 Duitse verkenners te paard (Uhlanen) arriveren te Merkem. Ze trekken verder naar Noordschote (Lo-Reninge), Reninge (Lo-Reninge), Oostvleteren (Vleteren) en Proven (Poperinge).

7 oktober 1914: opnieuw doen Duitse verkenners Merkem aan om van hieruit verder te trekken naar leper en Poperinge.

10 oktober 1914: uit vrees dat de oprukkende Duitse troepen de brug over het leperleekanaal aan het gehucht "Drie Grachten" zouden innemen bouwen de Belgische genietroepen hier een verdedigingsstelling uit.

15 oktober 1914: het Belgische leger neemt zijn voorzorgen en laat de "Drie Grachtenbrug", "de Knokkebrug", alsook de "Cayennemolen" opblazen. Loopgraven worden in allerijl aangelegd met medewerking van de burgers.

16 oktober 1914: Duitse troepen bezetten reeds Houthulst en Klerken. De bevolking van Merkem slaat op de vlucht.

21 oktober 1914: Merkem wordt gebombardeerd en het gehucht "Luigem" wordt ingenomen door Duitse troepen. Een drietal dagen later volgt ook het gehucht "Langewade" langs de Iepersteenweg in het uiterste zuiden van Merkem.

Eind oktober 1914: Duitse troepen installeren een observatiepost in het park van de kasteelsite de Coninck de Merckem. Van hieruit hebben ze een goed overzicht op de stellingen van de "Drie Grachten" en de voorposten van het Belgische leger te Noordschote.

November 1914: samen met de inundatie van de IJzervlakte komt ook het gebied ten noordwesten van Merkem (ten noorden begrensd door de Blankaartvijver en ten zuiden door de Ieperlee), en de vallei van de Martjevaart (westelijke grens Merkem) onder water te staan. Hierdoor blijft enkel de hoger gelegen steenweg Noordschote-Luigem nog begaanbaar en worden er aan beide kanten ter hoogte van deze weg stellingen uitgebouwd. Franse troepen nemen stelling ter hoogte van het gehucht de "Drie Grachten", terwijl de Duitsers het gehucht "Luigem" uitbouwen.

Nacht van 9 op 10 november 1914: Franse troepen, waaronder talrijke Zeeaven ondernemen een mislukte aanval op de Duitse stelling "Luigem" met zware verliezen als gevolg.

Nacht van 11 op 12 november: een Duitse tegenaanval op de Franse voorpost de "Drie Grachten" mislukt eveneens.

29 maart 1915: Duitse troepen ondernemen met meer succes een tweede offensief op de voorpost de "Drie Grachten" die sedert begin 1915 door Belgische troepen van de Fransen was overgenomen. Op 8 april wordt de "Drie Grachten" ingenomen en als Duitse voorpost ingericht. De voorpost bestaat uit een ca. 100 tot 150 m lange verdedigingsstelling langs het kanaal van zware betonnen bunkers met elkaar verbonden door manshoge loopgraven.

1915-1917: de Duitse stellingen de "Drie Grachten", "Luigem" en "Merkem" worden ten noorden beschermd door het overstromingsgebied van de Blankaartvijver (Woumen; Diksmuide) en ten zuiden door dat van de Ieperlee en Martjevaart waardoor Merkem een eerder rustige Duitse sector was. Langs de Iepersteenweg wordt ondertussen de eerste Duitse Linie, de z.g. "Brabantlinie" uitgebouwd. Van hieruit vertrekt met het oog op de aan- en afvoer van materiaal een netwerk van spoorwegen naar het "Bos van Houthulst" (ten oosten van Merkem) dat omwille van zijn hoogteligging op een uitloper van de 'rug van Westrozebeke' uitgebouwd is als een strategisch knooppunt van verdedigingswerken met loopgraven en prikkeldraadversperringen.

Juli 1917: Merkem dat tot op heden relatief goed bewaard bleef, wordt door de Franse artillerie onder vuur genomen waarbij het dorp tot een echt kraterlandschap herschapen wordt.

Augustus 1917 tijdens de Derde Slag om Ieper (31 juli - 26 oktober 1917) veroveren Belgische troepen de Duitse voorpost "Drie Grachten".

26 oktober 1917: een deel van Merkem wordt door Franse mariniers ontzet op de Duitsers en het 2de Bataljon Karabiniers neemt de stelling "Luigem" op 27 oktober in. Het offensief strandt echter ter hoogte van de lijn Blankaert - de Kippe - Aschhoop en de rand van het "Vrijbos". Hiermee wordt Merkem in twee delen opgesplitst: het zuidwestelijke deel met de dorpskern is nu in handen van de geallieerden, terwijl het noordoostelijk deel nog bezet gebied is.

7 december 1917: de Franse mariniers dragen de veroverde sector over aan de Belgen die onmiddellijk tussen de Blankaartvijver en de Corverbeek een voorste linie uitbouwen met loopgraven, bunkers en prikkeldraadhindernissen. In de loop van 1917 schrijven Vlaamse soldaten die opkomen voor de toepassing van de taalwetten in het leger op de basis van de blauwe hardstenen dorpspomp met het borstbeeld van Sidronius Hosschius in rode verf "hier ons bloed, wanneer ons recht" als vorm van protest. De basis van deze pomp die de geschiedenis in zal gaan als de z.g. "steen van Merkem" wordt in 1933 overgebracht naar de crypte van de IJzertoren te Kaaskerke (Diksmuide).

Winter 1917-1918: Duitse troepen proberen herhaaldelijk om Merkem te heroveren. Om hun slaagkansen te vergroten gebruiken ze hierbij ondermeer zenuwgas.

9 april 1918: in een laatste poging om de strategische kanaalhavens (Duinkerke en Calais (Noord-Frankrijk)) te veroveren start het Duitse leger zijn z.g. "Lente-offensief". Nadat een eerste poging richting Amiens (21 maart - 4 april 1918) mislukt, ondernemen de Duitsers vanaf 9 april een tweede poging ter hoogte van de Ieperboog met de bedoeling de stad Ieper in een 'tang' te nemen.

16 april 1918: als inleiding op de z.g. "Slag van Merkem" bestoken Duitse troepen de Belgische linies met Minenwerferbommen en duizenden gasgranaten.

17 april 1918: z.g. "Slag van Merkem". In een poging om Merkem te veroveren en zo door te kunnen stoten naar Ieper en Poperinge ondernemen de Duitsers een offensief op de Belgische linies te Merkem. De stellingen aan de gehuchten de "Kippe" en "Aschhoop" vallen relatief snel in Duitse handen, maar het offensief wordt ter hoogte van het gehucht "Langewade" een halt toegeroepen door een tegenaanval van de geallieerde troepen o.l.v. generaal Jacques. In de z.g. "Slag van Merkem" sneuvelen iets meer dan vierhonderd soldaten en vallen vele gewonden.

28 september 1918: het eindoffensief wordt om half drie 's morgens ingezet. Hierbij is de herovering van het "Bos van Houthulst" als Duits strategisch bolwerk een belangrijke doelstelling. Onder leiding van Generaal-Majoor Van Acker wordt het "Bos van Houthulst" nog diezelfde dag door de 7de Infanteriedivisie (bestaande uit het 4de, het 23ste en het 24ste Linieregiment) niet zonder aanzienlijke verliezen ontzet.

Om de wederopbouw van het verwoeste dorp in goede banen te leiden, laat Merkem zich -conform aan de wet van 8 april 1919 - op 11 juli 'adopter'. In een eerste fase worden een aantal voorlopige barakken gebouwd vooral ter hoogte van het 9e-Linieplein. Op 25 augustus wordt vervolgens Théo

Raison (Veurne) aangesteld als superviserend architect die samen met architect A. De Smedt (Brugge) de aanleg- en rooilijnplannen tekent. Binnen het jaar is de tramlijn Diksmuide-Merkem-Oostvleteren terug operationeel voor de aanvoer van bouwmaterialen. Vanuit de Dienst der Verwoeste Gewesten worden budgetten ter beschikking gesteld om het wegenet, de infrastructuur, woningen, handelspanden, kerken, enz. herop te bouwen.⁴

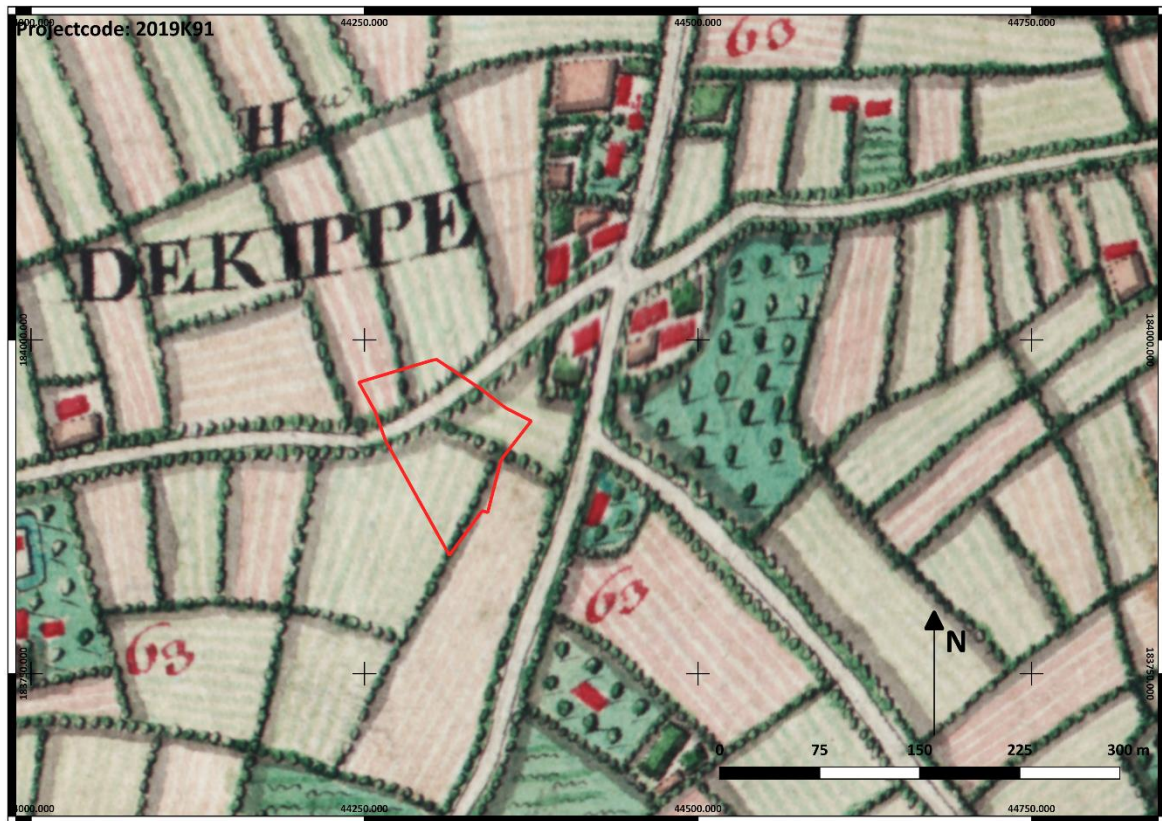
3.3.2. Cartografische bronnen/luchtfoto's

3.3.2.1. *Situatie voor WOI*

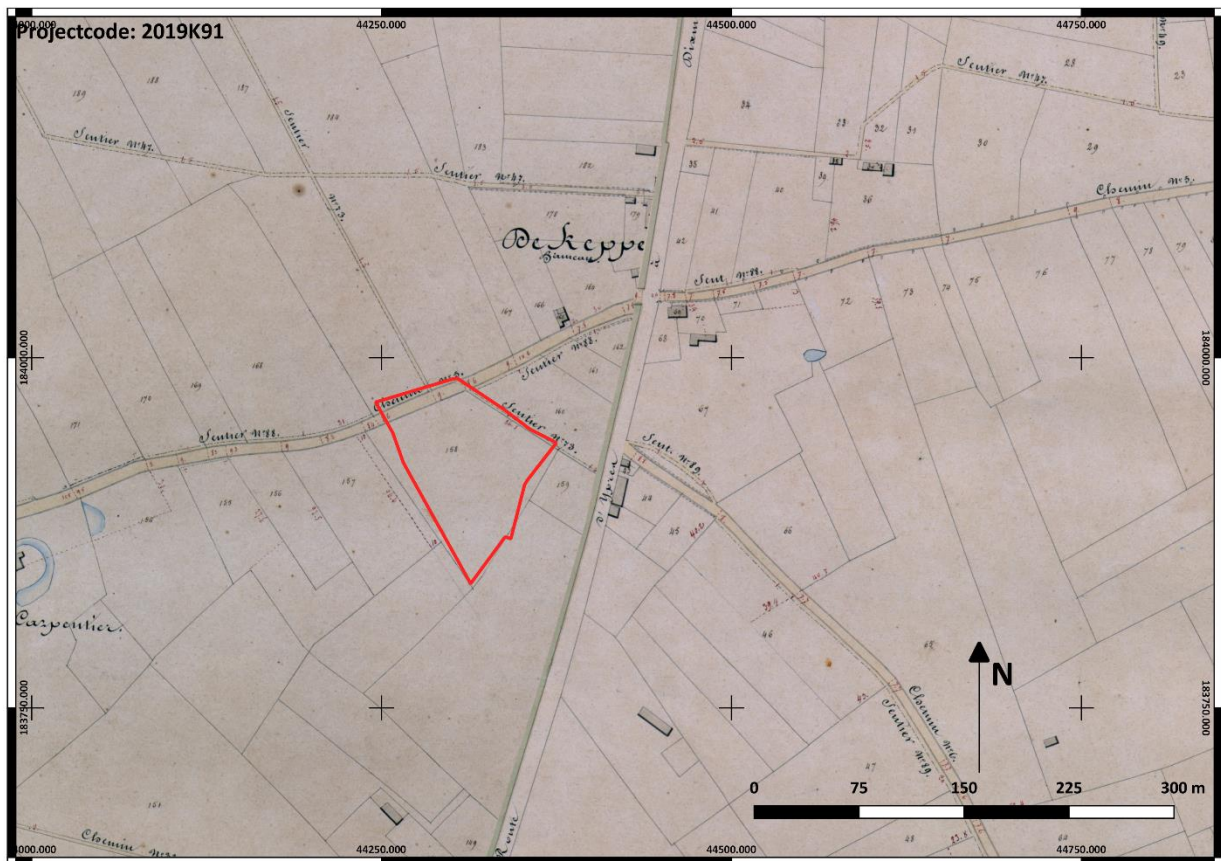
Bij de studie van de cartografische bronnen werd gekeken naar de onmiddellijke omgeving van het projectgebied. Voor het projectgebied zijn verschillende historische kaarten beschikbaar die alle digitaal beschikbaar zijn op het geoportaal. Er werd eveneens gekeken voor eventueel bijkomende informatie op www.cartesius.be.

De oudst beschikbare georefereerde en enigszins bruikbare kaart dateert uit het laatste kwart van de 18de eeuw. Meer bepaald betreft het de kaart van Ferraris uit 1771-1778. Op de kaart van Ferraris herkennen we de Stationsstraat ten noorden en de Iepersteenweg ten (zuid)oosten van het projectgebied. Ter hoogte van het kruispunt bevindt zich een kleine bewoningsconcentratie die op de kaart als De Kippe staat aangeduid. Ter hoogte van het projectgebied situeren zich akkers. Wel dienen we melding te maken van het tracé van de Stationsstraat. In tegenstelling tot het eerder kronkelige tracé zichtbaar op de 18de eeuwse kaart is de straat heden rechtgetrokken. Het lijkt erop dat de straat het noordelijke deel van het projectgebied doorsnijdt. Echter vertoont de kaart een lichte afwijking in de georeferentie waardoor de precieze positie van de straat niet geheel achterhaald kan worden op basis van de kaart van Ferraris.

⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14658>

Figuur 13: Onderzoeksgebied op kaart van Ferraris

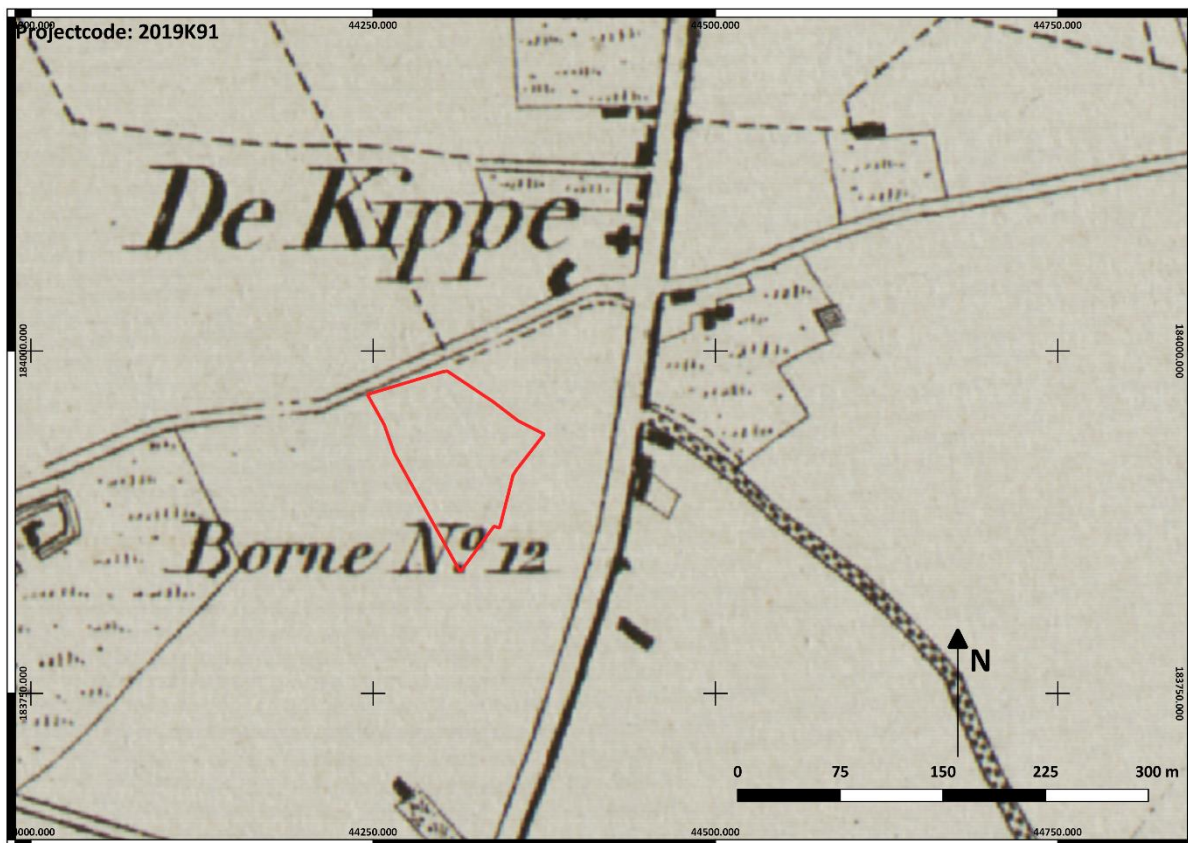
Figuur 14: Het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen

Wanneer we de Atlas der Buurtwegen uit het midden van de 19de eeuw bekijken, lijkt er in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied niets gewijzigd. De kaart vertoont sterke gelijkenissen qua inplanting van het wegennet en de bebouwing met de kaart van Ferraris. De Stationsstraat lijkt zich aan de noordelijke rand net binnen het projectgebied te bevinden. Het projectgebied lijkt te bestaan uit één groot ongedeeld perceel met nummer 158. Een gelijkaardige situatie treffen we aan op de kaart van Vandermaelen en het plan Popp. Op de eerste kaart zijn de gebouwen eerder schetsmatig weergegeven en ontbreken de perceelsgrenzen. Op de tweede kaart ontbreken echter de gebouwen. Zowel op de Atlas der Buurtwegen als de topografische kaart van Vandemaelen is het toponiem De Kippe weergegeven.

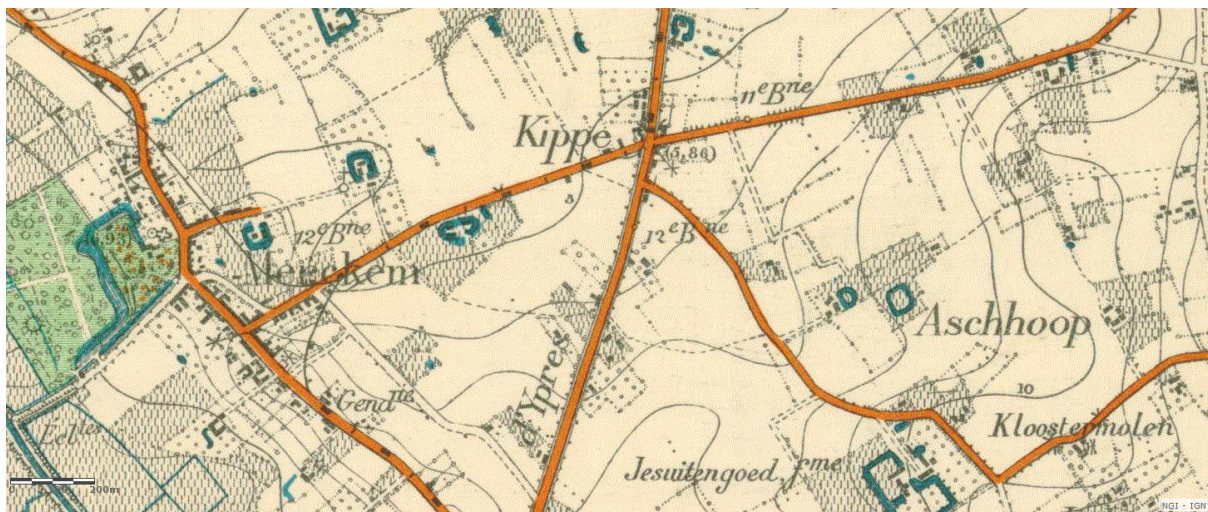
Op de topografische kaart van het NGI uit 1911 lijkt de situatie ter hoogte van het projectgebied nog steeds dezelfde. We kunnen dus stellen dat bij de start van WOI het projectgebied en zijn directe omgeving nog min of meer de geleen zoals op het einde van de 18de eeuw. De Stationsstraat was echter in het begin van de 20ste eeuw wel reeds gekasseid.

Figuur 15: Projectgebied op het plan Popp

Figuur 16: Onderzoeksgebied op de topografische kaart Vandermaelen

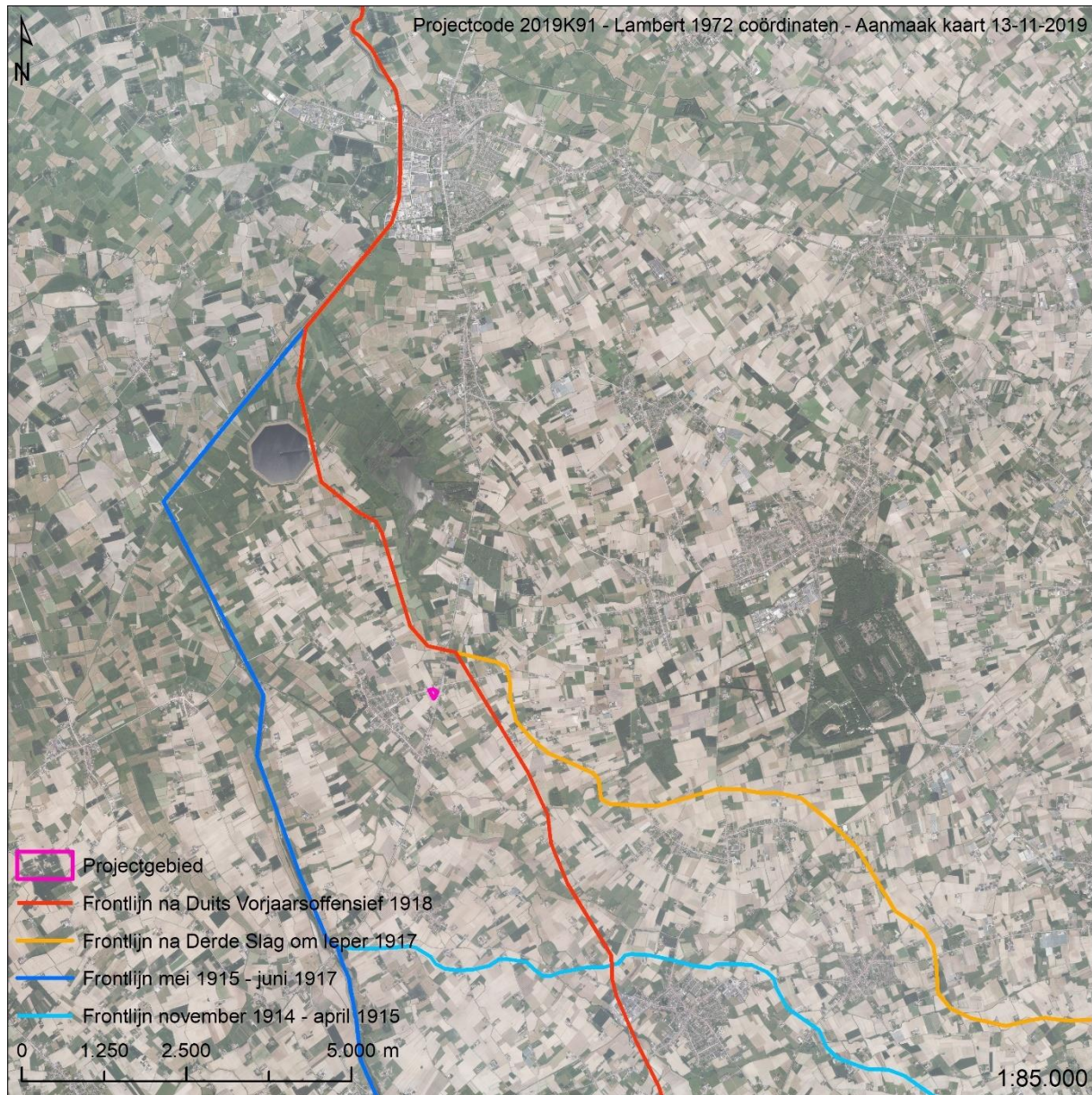
Figuur 17: Topografische kaart NGI 1911⁵

3.3.2.2. Situatie tijdens WOI (Birger Stichelbaut)

Na de Eerste Slag bij Ieper (19 oktober – 22 november 1914) slaat de bewegingsoorlog om in een patstelling in de loopgraven in de Westhoek. Het front komt in een wijde boog rondom Ieper – de

⁵http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/20k_92F669B3-0E9D-4102-9F50-8AE4DBB2D8E4/default_404000/MapServer&lang=nl

Ieperboog of *Ypres Salient* – te liggen. Ten noorden van Ieper volgt de frontlijn het kanaal Ieper-IJzer en de IJzer tot bij Diksmuide. Het projectgebied ligt vanaf het begin van de stellingenoorlog op 2,5 kilometer achter de Duitse frontlijn (figuur 18). Voor deze periode zijn er geen luchtfoto's beschikbaar. Gezien de ligging op geruime afstand achter de frontlijn zijn er geen sporen uit deze periode te verwachten.

Figuur 18: Ligging projectgebied ten opzichte van de voornaamste frontlijnen (bron orthofoto: agiv.be)

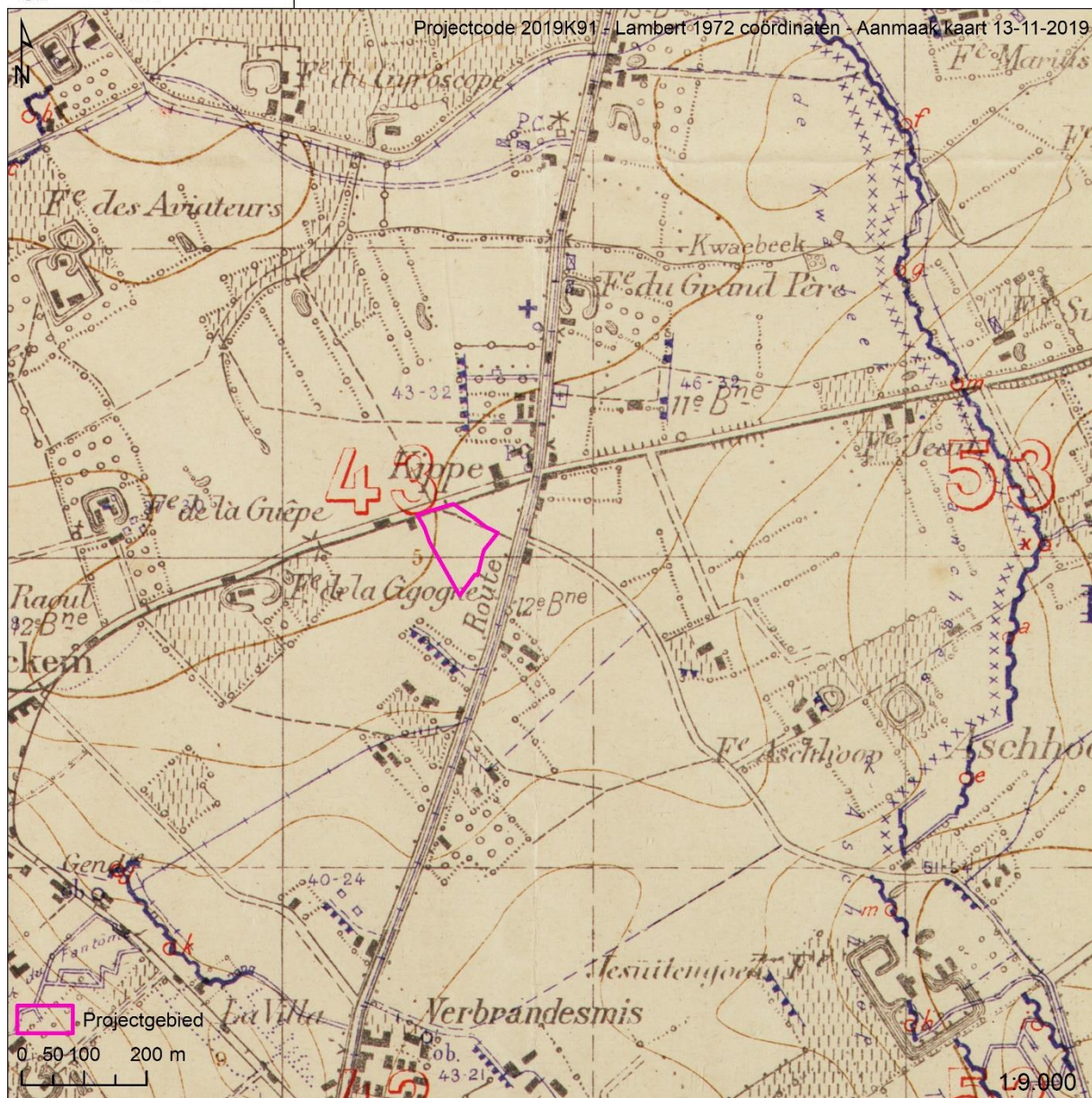
Op 22 april 1915 lanceren Duitse troepen vanuit hun voorste linies een aanval met chloorgas. De geallieerden worden door deze actie verrast en in de paniek ontstaat een gat in de linies. Duitse troepen slagen erin om op sommige punten tot wel 4 kilometer ver door te storen. Aan het einde van de Tweede Slag om Ieper (25 mei 1915) ligt in de Ieperboog de frontlijn veel dichterbij de stad. Voor

het projectgebied is er weinig impact als gevolg van dit Duitse offensief, de frontlijn blijft ter hoogte van de IJzer liggen.

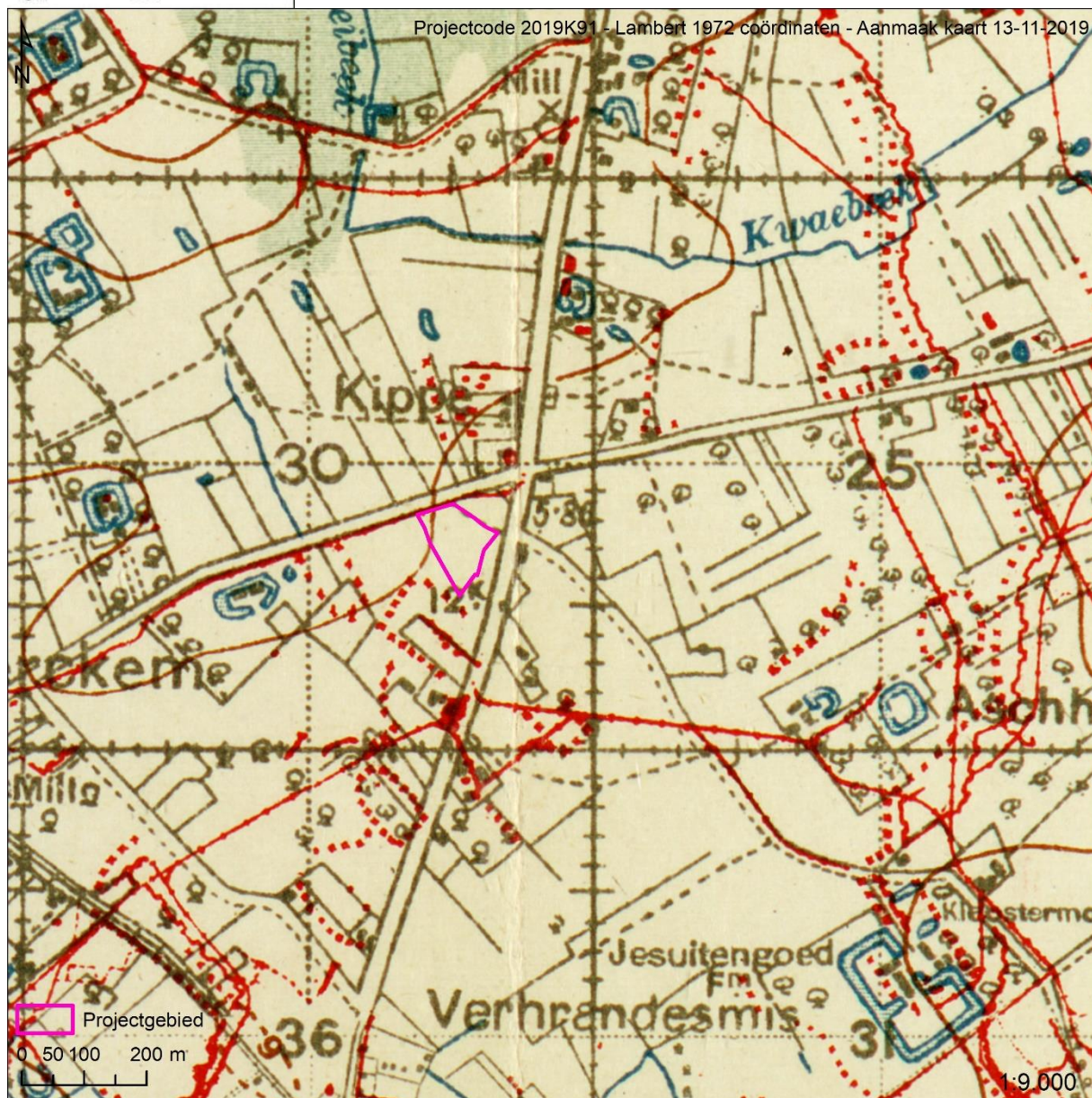
De vroegste beschikbare luchtfoto van het projectgebied werd genomen op 22 september 1915 (figuur 19). De luchtfoto toont echter een volledig leeg projectgebied. Met uitzondering van een tiental kleine granaattrechters zijn er geen WO1-structuren zichtbaar. Twee loopgravenkaarten van respectievelijk november 1916 en juli 1917 tonen eveneens een ongebruikt projectgebied (figuur 20 & 21). Het projectgebied ligt tussen twee Duitse linies in (respectievelijk de Merkem Linie bij Merkem en de Brabant Linie van de Blankaart tot Aschhoop en Draaibank) (figuur 22).

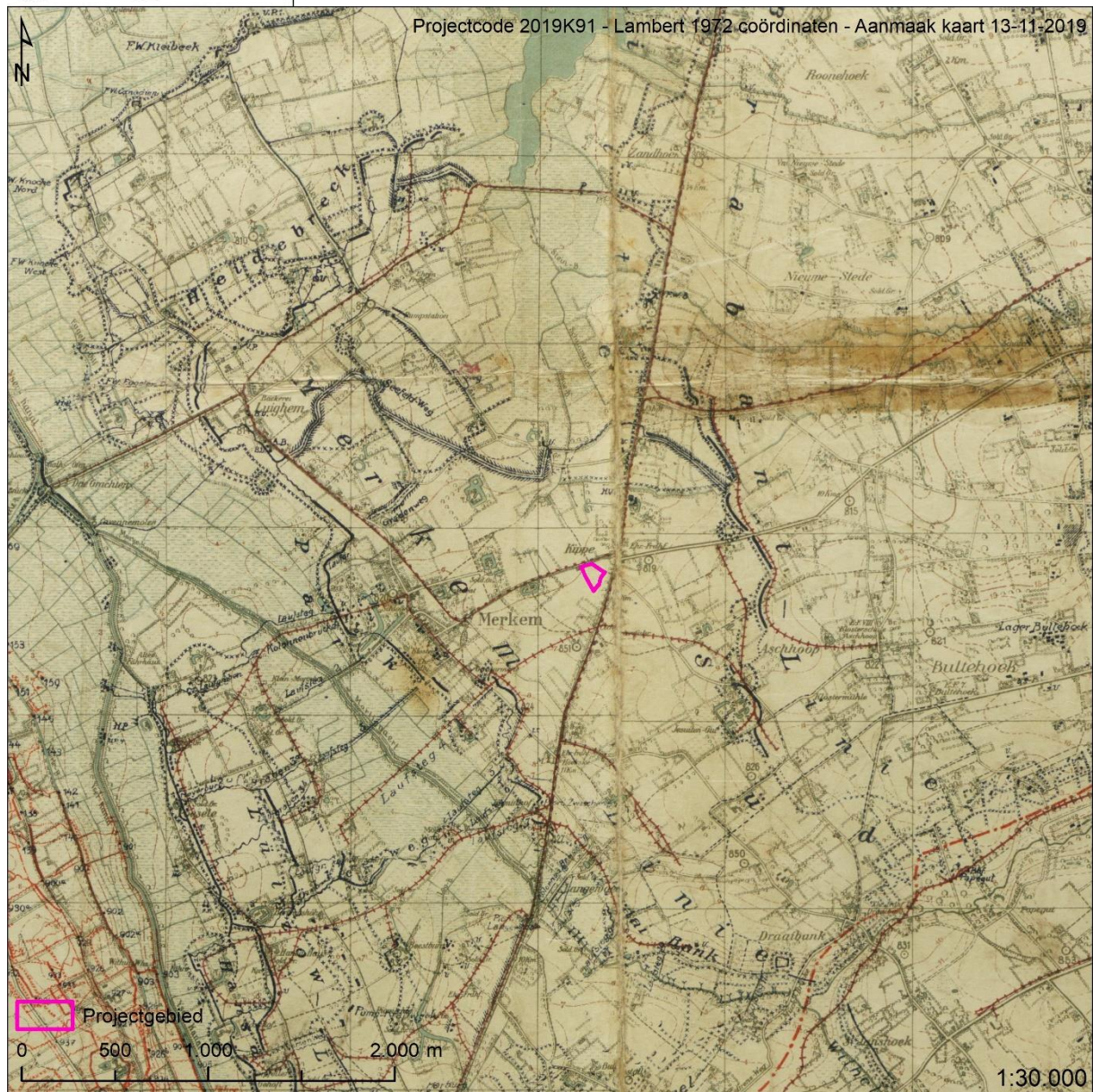
Figuur 19: Belgische luchtfoto 29 september 1915 (bron luchtfoto: KLM-MRA)

Figuur 20: Belgische loopgravenkaart 1 november 1916 (bron kaart: IFFM)

Figuur 21: Britse loopgravenkaart 3 juli 1917 (bron kaart: IFFM)

Figuur 22: Duitse loopgravenkaart 20 juli 1917 (bron kaart: IFFM)

In de zomer van 1917 plannen de geallieerden een grootschalige offensief met als bedoeling om doorheen de patstelling van het Westelijke Front heen te breken en op te rukken naar de havens aan de Belgische kust waar de Duitsers hun onderzeebootbasissen hebben. Het offensief gaat op 31 juli 1917 van start maar loopt zich al meteen te pletter op het Geluveldplateau aan de Meenseweg. Op de openingsdag van het offensief steken op 31 juli 1917 Franse troepen (31e Franse Divisie) het kanaal Ieper-IJzer over en rukken ze op tot bij Steenstraat en Bikschote. 'S avonds begint het te regenen en wordt meteen duidelijk dat de ambitieuze doelen niet zullen behaald worden. Ruim twee weken later is er opnieuw een bescheiden sprong vooruit.

Tijdens de Slag om Langemark wordt op 16 augustus 1916 een kilometer terreinwinst geboekt door de 162e Franse Divisie die in de richting van het projectgebied aanviel. Vanaf dan ligt nabij het

projectgebied het offensief voor bijna 2 maand stil. Het gros van de aanvallen en gevechten situeren zich meer in de richting van Zonnebeke, Passendale en op het Geluveldplateau ten oosten van Ieper. Het is pas op 26 oktober dat er opnieuw een stap vooruit wordt gezet tijdens de Tweede Slag om Passendale (26-28 oktober 1917). Langsheen de volledige frontlijn wordt een aanval ingezet om het dorp te bereiken. Merkem wordt ingenomen en de Franse troepen stoten 2 kilometer door. Ook het projectgebied wordt die dag ingenomen. Op 10 november 1917 wordt het offensief gestaakt nadat Passendale is veroverd. Figuur 23 toont een overzicht van de verschuiving van de frontlijnen nabij het projectgebied. Enkel de frontlijnwijzigingen die voor het projectgebied relevant zijn, zijn hierop aangeduid.

Figuur 23: Frontlijnen Derde Slag om Ieper (bron orthofoto: agiv.be)

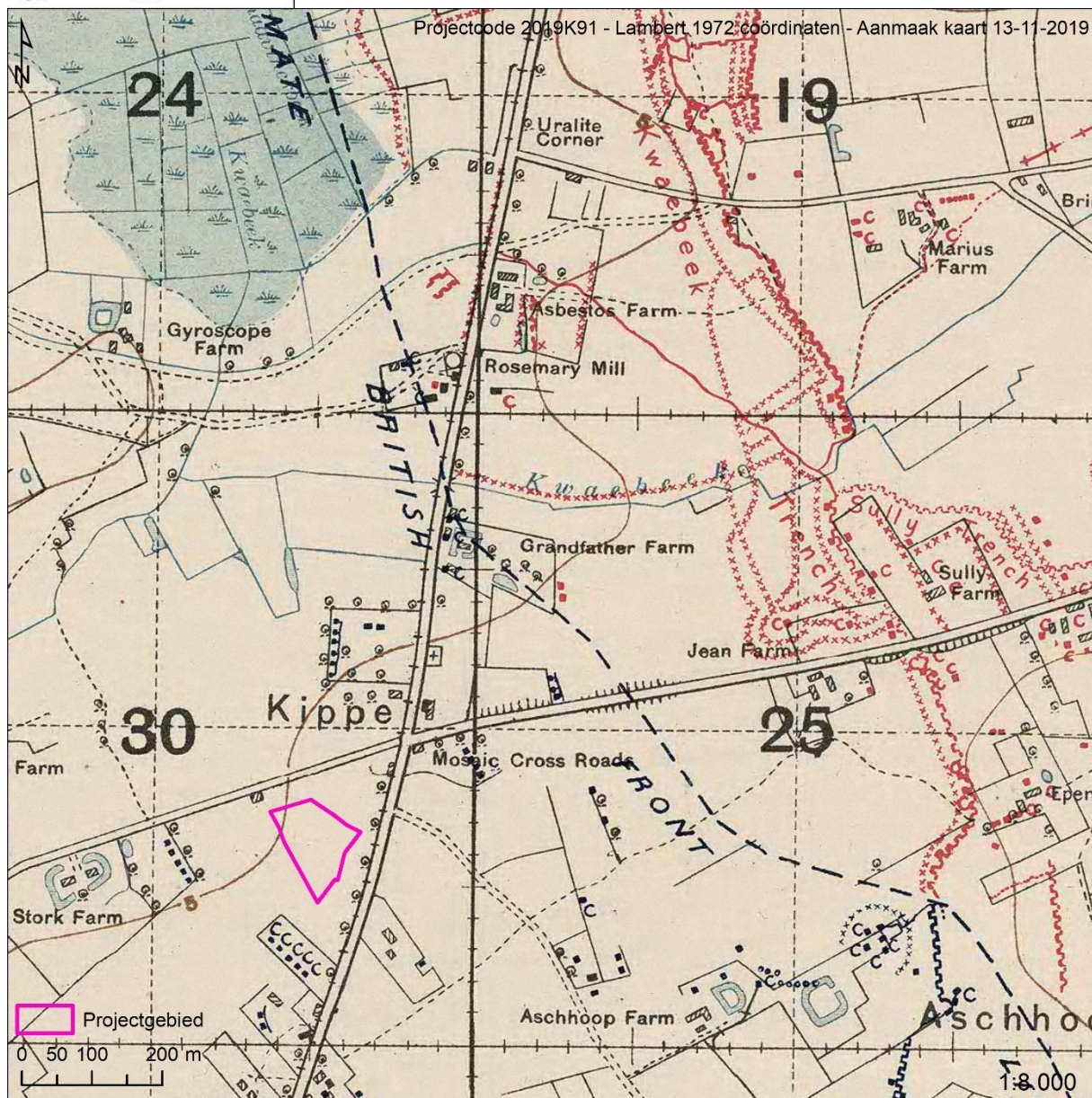
Luchtfoto's genomen vanaf het begin van de Derde Slag om Ieper tonen een toenemende intensiteit van geallieerde beschietingen. Een Franse luchtfoto genomen op 10 augustus 1917 toont meerdere tientallen granaattrechters binnen het projectgebied (figuur 24). Deze situatie verslechtert alleen maar tijdens de volgende maanden. Een beeld van 29 november 1917 toont een desolaat kraterlandschap. Met uitzondering van granaattrechters zijn geen relevante sporen zichtbaar (figuur 25). Ook op de beschikbare loopgraven zijn geen structuren weergegeven. Figuur 26 toont de frontlijn na de Derde Slag om Ieper inclusief Duitse en geallieerde stellingen en toont de bredere context van het projectgebied.

Figuur 24: Franse luchtfoto genomen op 10 augustus 1917 (bron: KLM-MRA)

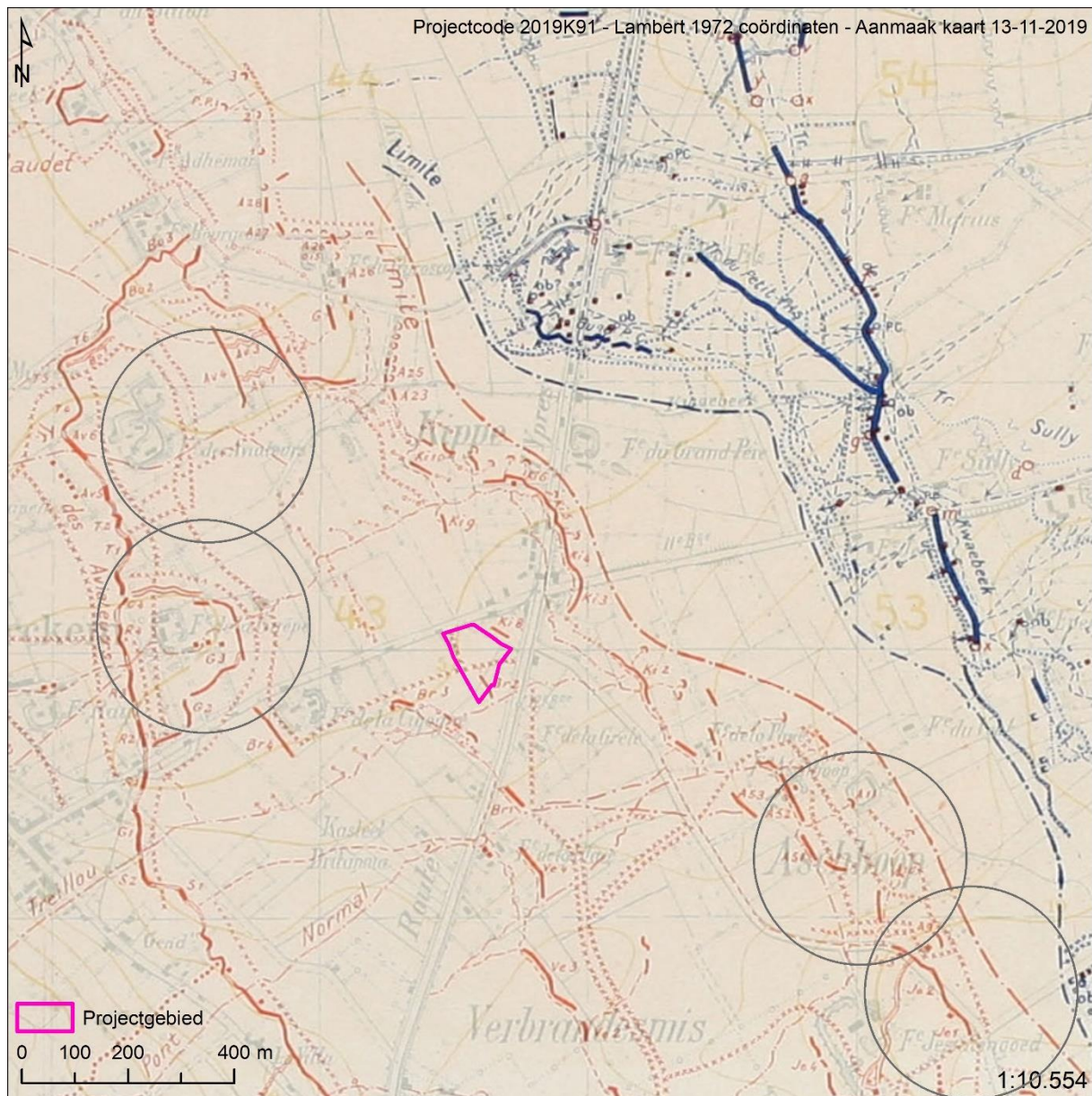
Figuur 25: Figuur 6 Belgische luchtfoto 29 november 1917 (bron: SGRS S/A)

Figuur 26: Britse loopgravenkaart 17 december 1917 (bron: Trench Map Archive cd-rom)

Door de Russische Revolutie en de ineenstorting van het Russische leger krijgt Duitsland eind 1917 maar met één front meer te maken. Als gevolg hiervan komen grote hoeveelheden troepen vrij en plannen de Duitsers nogmaals een offensief om de kanaalhavens aan de Noord-Franse kust te bereiken. Op 9 april begint in Vlaanderen Operatie Georgette onder leiding van Ludendorff. Vanaf 12 april trekken de Britten en geallieerden een groot deel van hun troepen terug uit de volledige leperboog en houden ze slechts enkele voorposten bezet. Op 25 en 26 april wordt zwaar gevochten om de Kemmelberg in het zuiden van de leperboog. Het offensief loopt echter opnieuw vast, in minder dan een maand tijd wordt volledig het terrein vrijgegeven dat veroverd werd tijdens de Derde Slag bij Ieper.

Op 18 april is er een Duitse aanval op Belgische stellingen nabij het projectgebied tijdens de zogenaamde slag om de Kippe / Slag om Merkem. Na hevige Duitse beschietingen vallen Duitse troepen enkele voorposten (oa. Aschhoop en Jezuitengoed) aan met de bedoeling om Merkem in te nemen. Belgische troepen dienden zich terug te trekken tot aan de Ferme Aviateur en Ferme Gueppe (zie figuur 27). Het projectgebied wordt heel even uit handen gegeven. Tegen de middag zijn er echter reeds Belgische tegenaanvallen en tegen 13u30 is het kruispunt de Kippe (en het projectgebied) opnieuw onder controle van Belgische troepen. Tegen de avond trekken de Duitse troepen zich terug en ligt de frontlijn op dezelfde plek als s'ochtends.

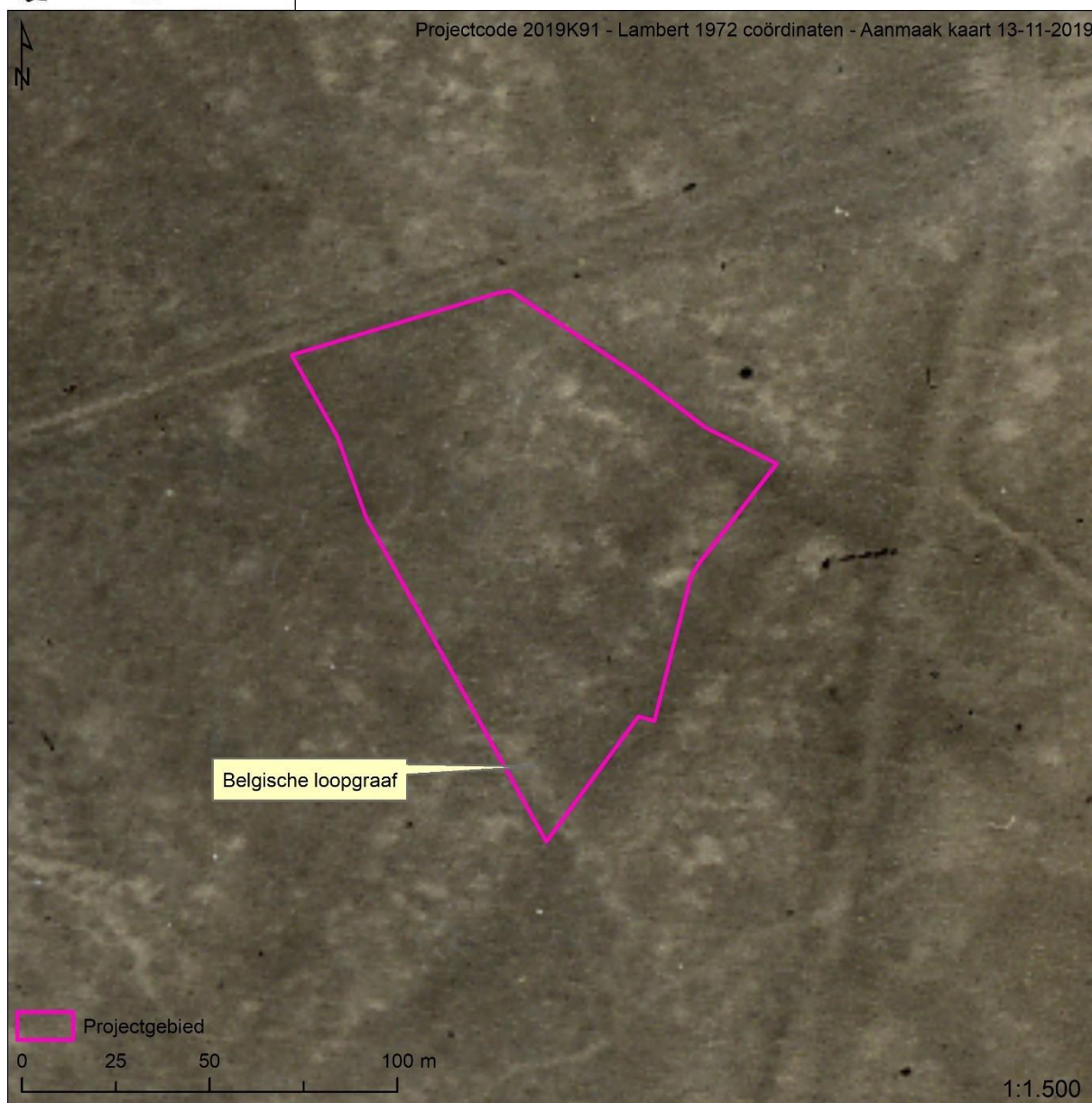
Figuur 27: Belgische loopgravenkaart 10 mei 1918, plaatsnamen vermeld in de tekst zijn omcirkeld (bron: KLM-MRA)

Op een loopgravenkaart van 20 april 1918 is voor het eerst binnen het projectgebied een militaire structuur afgebeeld op een Duitse loopgravenkaart (figuur 28). Het gaat om een kort segment van een

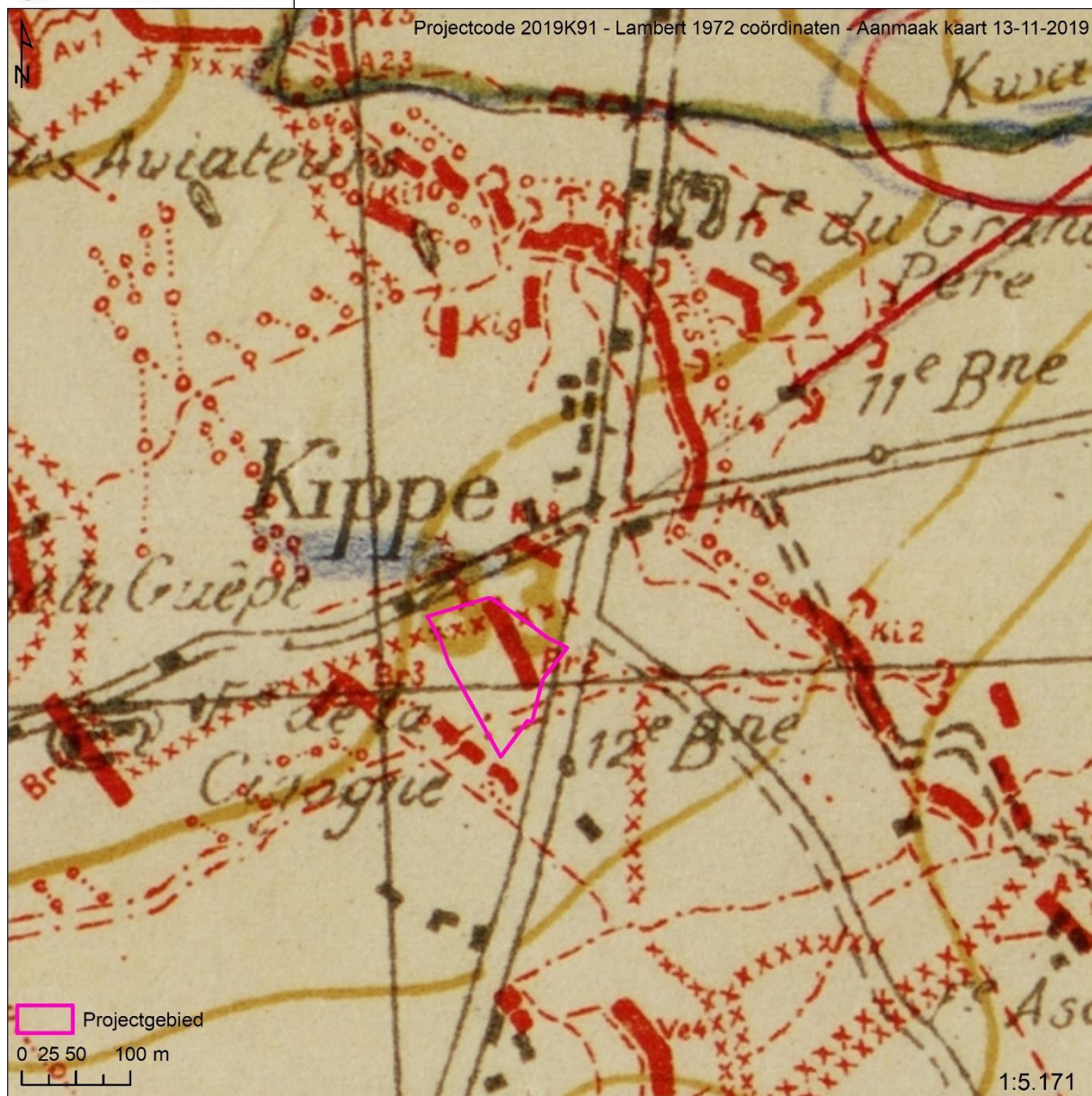
Belgische loopgraaf. Dezelfde loopgraaf is ook aangegeven op een Belgische loopgravenkaart van 10 mei 1918 (figuur 27). Met deze voorkennis kan ook op een Belgische luchtfoto van 3 mei 1918, meteen ook de laatste beschikbare tijdsopname van het projectgebied, een loopgraaf herkend worden. Deze lijkt vrij oppervlakkig te zijn aangelegd en gezien de drassige terreinomstandigheden zal deze grotendeels (of volledig) boven de grond zijn aangelegd met borstweringen (figuur 29). Deze loopgraaf blijft in gebruik tot minstens 1 september 1918 (figuur 30). De ligging van de loopgraaf is iets verschillend ten opzichte van de vroegere kaarten en vooral de luchtfoto. Dit is te wijten aan schaalverschillen en het gebruik van symbolen op de kaart. De ligging van de loopgraaf is het meest nauwkeurig te bepalen aan de hand van de luchtfoto van 3 mei 1918.

Figuur 28: Duitse loopgravenkaart 20 april 1918 (bron: IFFM)

Figuur 29: Belgische luchtfoto 3 mei 1918 (bron: KLM-MRA)

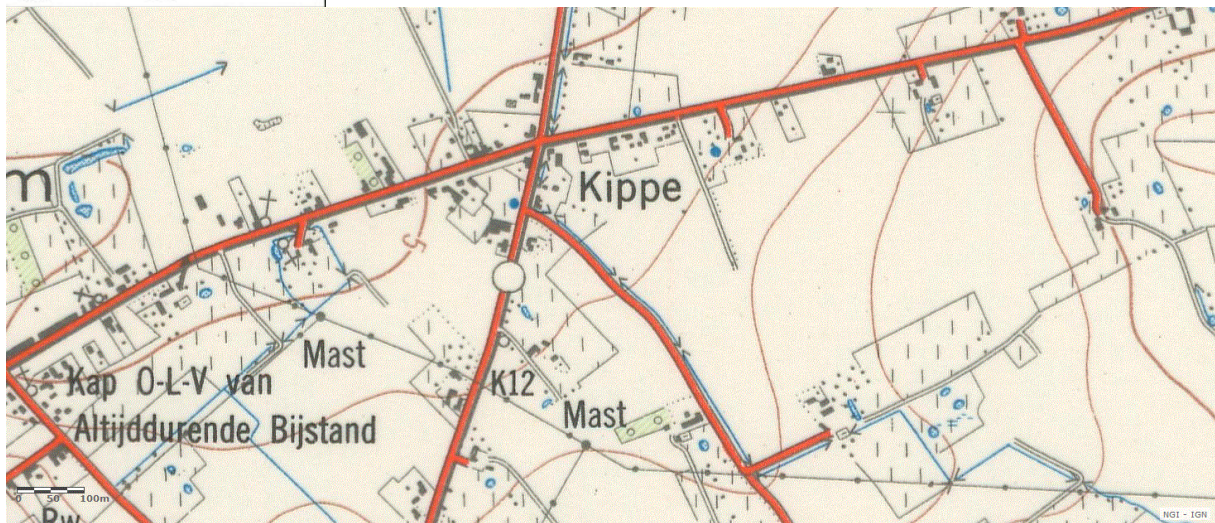

Figuur 30: Belgische loopgravenkaart 1 september 1918 (bron: IFFM)

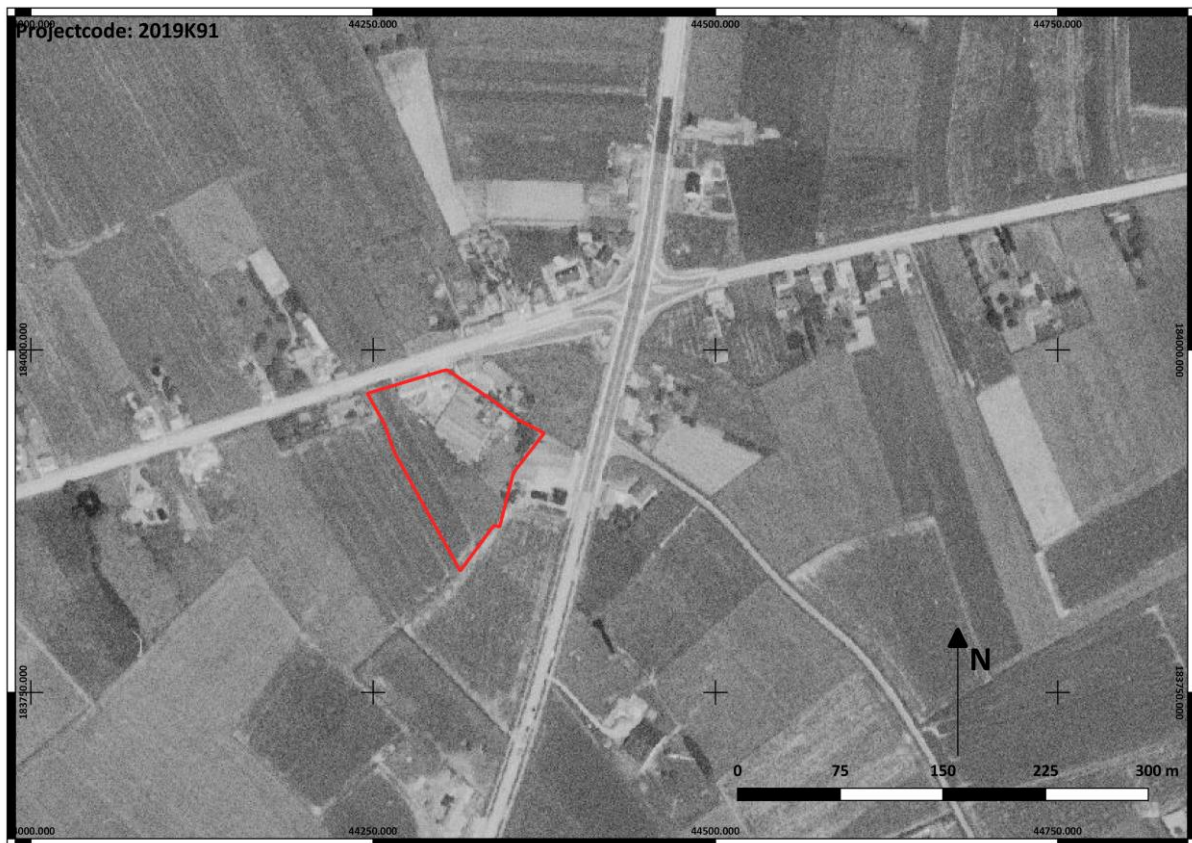
3.3.2.3. Situatie na WOI

Het lijkt erop dat de situatie binnen het projectgebied ook na WOI ongewijzigd bleef. Op de topografische kaart van 1965-1966 bevinden zich binnen het projectgebied geen constructies, noch staat er enige vorm van specifieke begroeiing op de kaart aangeduid.

Pas in het laatste kwart van de 20ste eeuw wordt het terrein definitief in gebruik genomen. Langs de straatzijde verschijnen twee woningen met aanpalende verharding met hierachter in het oosten van het terrein twee loodsen. Deze zijn zichtbaar op de luchtfoto van 1971 en 1979-1990. Voor 2002 wordt ook in het westen een loods gebouwd. Enkele jaren later is op de luchtfoto van 2009 zichtbaar dat de westelijke loods werd uitgebreid in zuidelijke richting en dat de oostelijke loodsen werden aangepast. De luchtfoto uit 2016 geeft de huidige situatie weer.

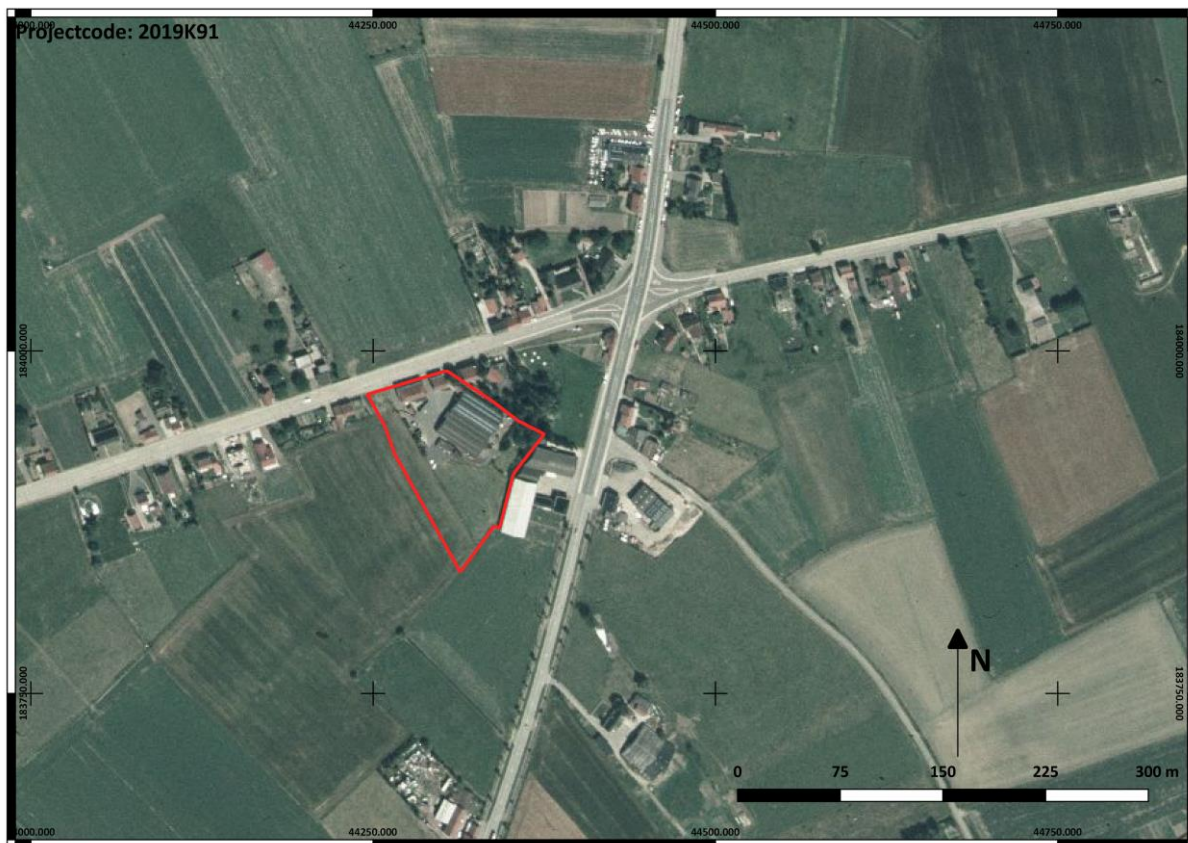

Figuur 31: Omgeving projectgebied op topografische kaart 1965-1966 ⁶

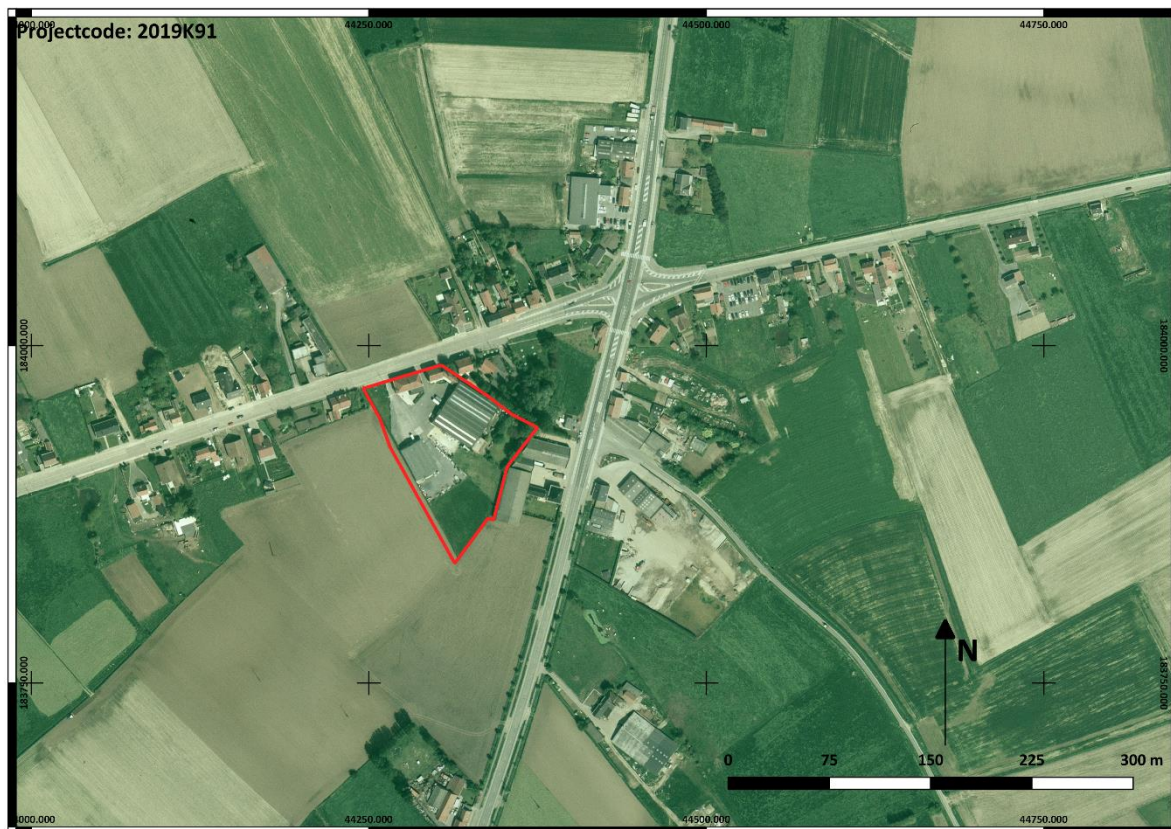

Figuur 32: Het onderzoeksgebied op de orthofoto 1971

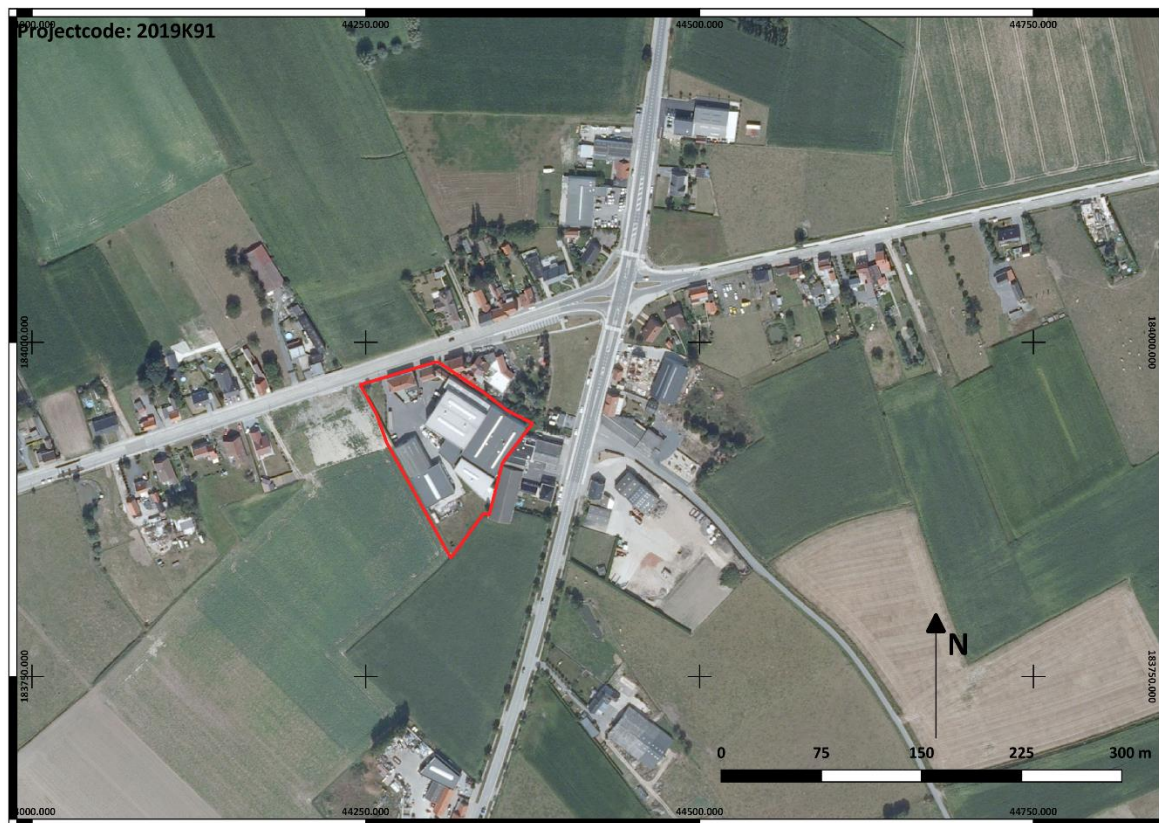
⁶http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/25k_{7DC9CED9-6521-4B6F-9C5B-F3EA50A1EF53}_default_404000/MapServer&lang=nl

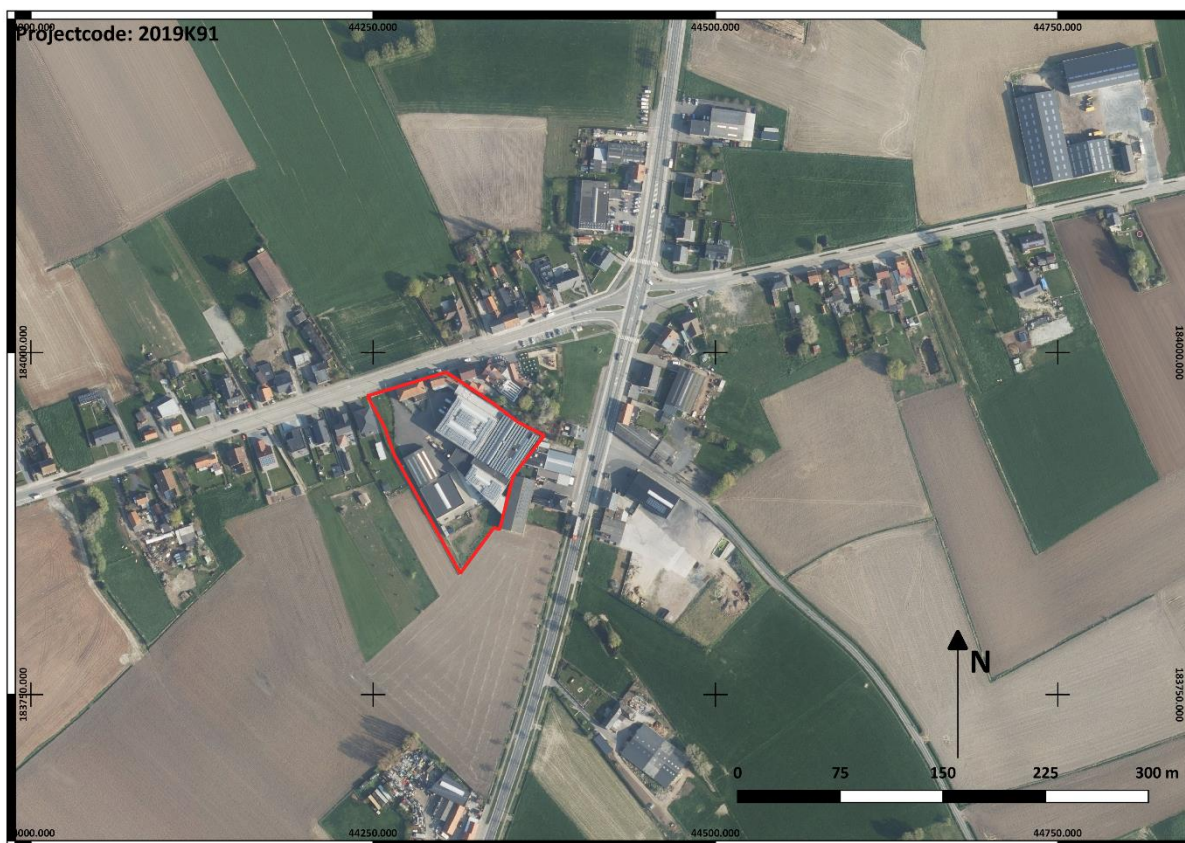
Figuur 33: Projectgebied op luchtfoto 1979-1990

Figuur 34: Projectgebied op luchtfoto 2002-2003

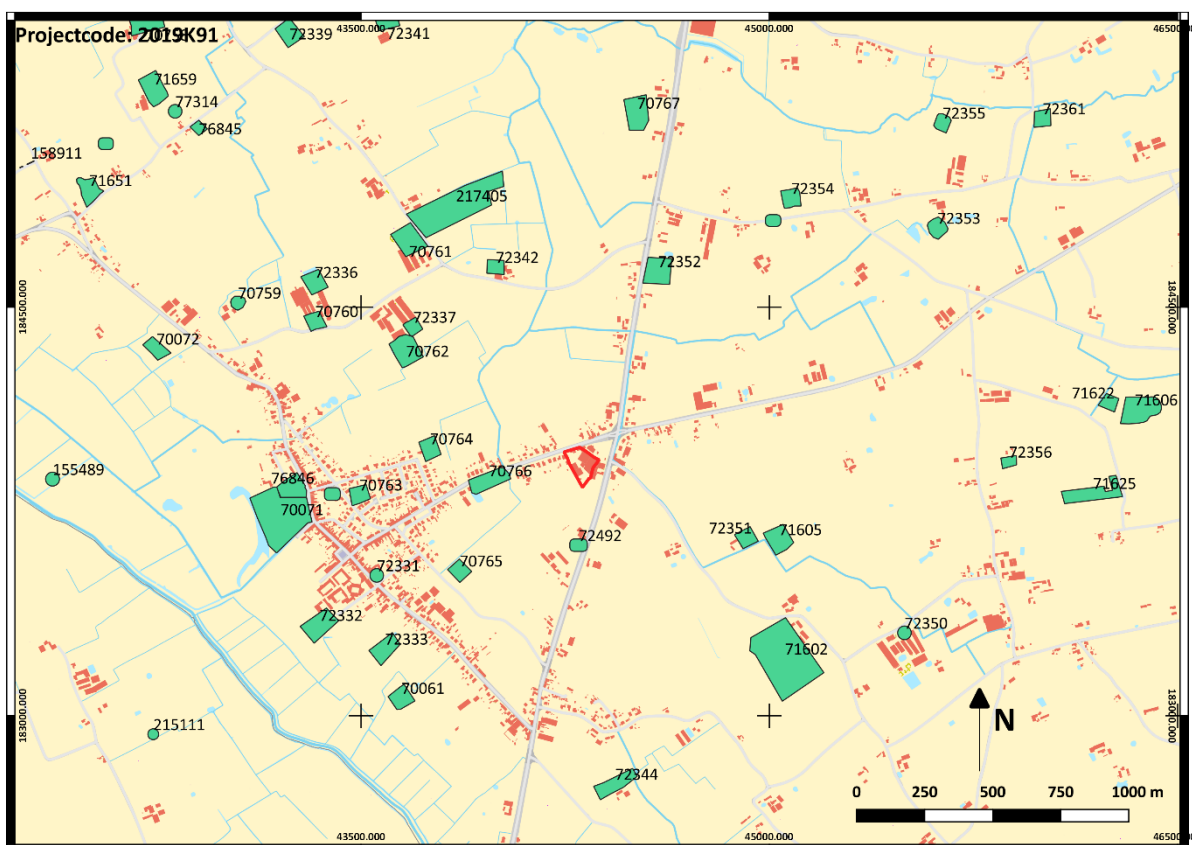
Figuur 35: Projectgebied op luchtfoto 2009

Figuur 36: Projectgebied op luchtfoto 2016

3.3.3. Archeologisch Merkem en centrale archeologische inventaris

Op de centrale archeologische inventaris zijn talrijke locaties aangeduid op het grondgebied van Houthulst en meer bepaald Merkem. Het is niet onze bedoeling hier een uitgebreide oplistings te voorzien van alle aanwezige locaties op het grondgebied van Merkem. De hier opgesomde locaties bevinden zich in een straal van plusminus 1500 meter ten opzichte van het projectgebied en vormen een goed beeld van de aanwezige archeologische waarden in de ruime omgeving van het projectgebied. De locaties worden min of meer in chronologische volgorde weergegeven.

Figuur 37: CAI-locaties in de ruime omgeving van het projectgebied⁷

Metaaltijden:

- CAI217405:⁸

Plusminus 1000 meter ten noordwesten van het onderzoeksgebied werden tijdens een prospectie met ingreep in de bodem twee sporen aangetroffen met in hun vulling handgevormd aardewerk.⁹

⁷ www.cai.onroerenderfgoed.be

⁸ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/217405>

⁹ VANHOLME, N., RYSSAERT, C. Paulussen, R. & N. KREKELBERGH, *Houthulst- Westbroekstraat/ Oostbroekstraat. Proesleuvenonderzoek i.o.v. Waterwegen en Zeekanaal NV, Deinze, 2016.*

Middeleeuwen:

- **CAI217405:**

Op de hierboven reeds vermelde locatie werden tevens enkele greppels en paalkuilen aangetroffen die algemeen in de late middeleeuwen werden gedateerd.

- **CAI70071:**¹⁰

Het kasteel de Coninck de Merkem situeert zich plusminus 975 meter ten westen van het projectgebied. De motte wordt ca. 1130 beschreven door Walter van Terwaan. Het betreft een kasteeldomein en kerkdomein (moet verder onderzocht worden). Er bevindt zich een motte dat mogelijk een siermotte is. Het dorp Merkem is voor het mottenonderzoek geen onbekende naam. De 12de eeuwse beschrijving door Walter van Terwaan van het castrum van de heer van Merkem vormt één van die zeldzame eigentijdse getuigenissen betreffende de castrale mottes. Het is echter niet zeker dat het de motte betreft die nu nog zichtbaar is in het kasteeldomein. Mogelijk is deze een 17de of 18de eeuwse siermotte. Het kasteel werd volledig verwoest tijdens WOI. Het huidige kasteel dateert van 1923. In 1381 brandde het kasteel van het geslacht van Moerkerke een eerste keer af. Na een heropbouw werd het kasteel in 1566 opnieuw verwoest tijdens godsdiensttroebelen en heropgebouwd door familie de Mérode. In 1764 wordt het kasteel verbouwd tot classicistisch geheel. Mogelijk bevond zich op de site van het kasteel een Romeinse villa, een militair kamp en een heiligdom. Immers werden reeds grote hoeveelheden medailles uit de Romeinse tijd aangetroffen op de site. De oudste klimt terug tot de periode van Lucius Verus (tweede helft 2de eeuw), terwijl de andere hoofdzakelijk uit de tijd van Alexander Severus (eerste helft 3de eeuw) dateren.¹¹

- **CAI76846:**¹²

De Sint-Bavo kerk situeert zich plusminus 1000 meter ten westen van het projectgebied. De kerk werd gebouwd in 868 of in 1100 en werd een eerste maal vernield door de Geuzen in 1565-1566. Tijdens WOI werd de 16de eeuwse kerk opnieuw vernield. Na de oorlog werd ze naar vooroorlogs model heropgebouwd.

- **CAI71602:**¹³

Het middeleeuwse klooster Jezuïetengood situeert zich ongeveer 875 meter ten zuidoosten van het projectgebied. In 1107 verkreeg de abt van Sint-Bertinus te Sint-Omaars (Frankrijk) het altaar van Merkem. Bisschop Jan van Waasten (1099-1130) zou te Merkem een Benedictinessenabdij gesticht

¹⁰ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/70071>

¹¹ DE MEULEMEESTER, J. & J. TERMOTE, *De Hoge Motte te Merkem*, in *Archaeologia Belgica*, Vol. 247, 1981, p. 125-129.

¹² <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/220153>

¹³ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/71602>

hebben. Sanderus schrijft het initiatief van de stichting toe aan de gravin van Vlaanderen, Clemense van Bourgondië. De kern van de abdij was waarschijnlijk een cella afhankelijk van de abdij van Mesen. In 1147 wordt ze nog vermeld in de lijst van goederen van de laatstgenoemde abdij. De cella werd heel zeker vóór 1185 van Mesen afgescheiden. Rijk werd de abdij niet. De belofte die lag in de eerste schenking van graaf Filips van de Elzas ging niet in vervulling. Vóór 1222 was de abdij toegewijd aan Sint-Pieter, nadien aan Sint-Pieter en Onze Lieve Vrouw. De abdij werd in 1566 door de Geuzen bestormd. Na de godstdienstberoerten waren er maar drie zusters meer. In 1584 werd de abdij op aandringen van bisschop Rythovius aan het nieuw opgerichte Jezüetenklooster te Ieper geschonken. De kloostergebouwen werden in 1590 door de Oostendenaars in brand gestoken. Op de puinen van de abdij werd een hoeve, het Kloostergoed, opgericht.

- **CAI72350:**¹⁴

De locatie heeft betrekking op de laatmiddeleeuwse kloostermolen. De houten staakmolen die wellicht in oorsprong bij het middeleeuwse Benedictinessenklooster en na de godsdiensttroebelen bij het z.g. Jezüitengoed in de Kloosterstraat behoorde, bevindt zich op plusminus 1250 meter ten zuidoosten van het projectgebied.

Op de Centrale Archeologische Inventaris worden in een straal van plusminus 1500 meter maar liefst 23 alleenstaande sites met walgracht aangegeven die algemeen in de periode vanaf de late middeleeuwen worden gedateerd. Meer bepaald betreft het de CAI-locaties: **70761, 72342, 70762, 72337, 70760, 72336, 70759, 70764, 70766, 70763, 70061, 72333, 72332, 70765, 72343, 72344, 71605, 72351, 72356, 72353, 72354, 72352** en **70767**.

Nieuwe Tijd:

- **CAI72331:**¹⁵

De Plaetsmolen was een houten staakmolen op een kunstmatige terp. De molen werd voor het eerst vermeld in 1598 en werd in 1911 afgebroken. De locatie situeert zich ongeveer 800 meter ten zuidwesten van het projectgebied.

- **CAI72335:**¹⁶

De kapel O-L-V-van-Langewade bevindt zich ongeveer 1100 meter ten zuiden van het projectgebied. De kapel werd voor het eerst vermeld in 1506 en werd in WOI vernield en nadien heropgebouwd.

¹⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72350>

¹⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72331>

¹⁶ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72335>

Nieuwste Tijd:

- **CAI217405:**¹⁷

Op de reeds eerder vermelde locatie werden naast mogelijke resten uit de metaaltijden en enkele laatmiddeleeuwse sporen, eveneens de resten aangetroffen van bomkraters en munitie uit WOI.

- **CAI72492:**¹⁸

De locatie heeft betrekking op de drie supply dumps uit WOI die zich binnen een straal van 1500 meter binnen het projectgebied situeren.

3.3.4. Archeologienota's

In de ruime omgeving (1500 meter) van het projectgebied werden recentelijk nog geen archeologienota's opgesteld in het kader van een omgevingsvergunningsaanvraag.

3.3.5. Overige wetenschappelijke inventarissen

Er is geen beschermd landschaps-, dorps- of stadsgezicht, beschermde archeologische zone of ander beschermd monument aanwezig in het projectgebied. Er bevindt zich ook geen geïnventariseerd landschappelijke erfgoed of wereldoorlog relict binnen het projectgebied. Het projectgebied is niet gelegen binnen een zone waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.

We vermelden hier wel de aanwezigheid van de naamsteen De Kippe (**ID79576**)¹⁹ gesitueerd op ongeveer 110 meter ten oosten van het projectgebied. In 1987 opgericht op initiatief van de provincie West-Vlaanderen ter herinnering aan de gevechten die hier plaats vonden op 17 april 1918. In een laatste poging om de kanaalhavens te veroveren startte het Duitse leger in 1918 zijn z.g. "Lente-offensief". Toen de eerste poging richting Amiens (21 maart - 4 april 1918) strandde, volgde een tweede poging vanaf 9 april ter hoogte van de leperboog met de bedoeling de stad Ieper in een 'tang' te nemen. Ten noorden van deze boog vond de z.g. "Slag van Merkem" (17 april 1918) plaats, waarbij ter hoogte van het gehucht de "Kippe" verwoede gevechten werden geleverd. Hoewel de 6de Beierse Legerdivisie er die dag in slaagden om het gehucht in te nemen, werd deze bij het uitbouwen van haar nieuwe stellingen door een Belgische tegenaanval o.l.v. generaal Jacques teruggedrongen. In de z.g. "Slag van Merkem" sneuvelden iets meer dan vierhonderd soldaten en vielen vele gewonden. Vrijstaand gedenkteken naar ontwerp van J. Vansteenkiste (Brugge) samengesteld uit sokkel in spanbeton en ruitvormige gedenksteen in witte natuursteen met het opschrift: "DE KIPPE SLAG VAN 17 APRIL 1918".

¹⁷ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/39054>

¹⁸ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/72492>

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: *Naamsteen De Kippe* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/79576> (Geraadpleegd op 23-11-2019).

Ongeveer 185 meter ten westen van het projectgebied bevindt zich een kapel uit de jaren '20 (ID79622)²⁰ rechts van Stationsstraat nr. 34. Kapel uit de jaren 1920 bij achterin gelegen verbouwde boerenarbeiderswoning. Eenvoudige gecementeerde en witgeschilderde kapel (schijnvoegen) op rechthoekige plattegrond. Eenvoudig altaar met Christus- en Mariabeelden onder tongewelf.

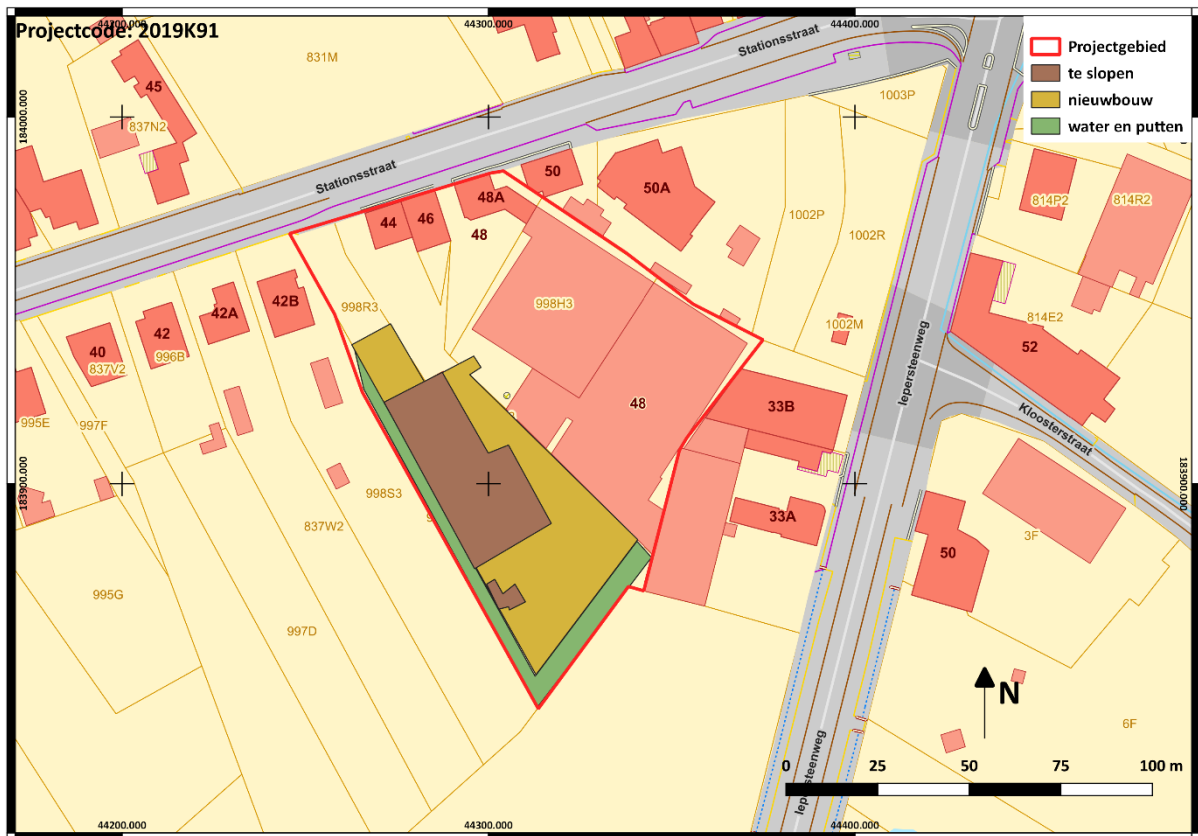
3.4. Huidig gebruik projectgebied

Figuur 38: Projectgebied op de bodemgebruikskaart

Het huidige uitzicht en gebruik van het projectgebied gaat terug tot het laatste kwart van de 20ste eeuw en het eerste kwart van de 21ste eeuw. Het projectgebied is met uitzondering van een kleine graszone in het uiterste noordwesten en zuidwesten volledig verhard en/of bebouwd. Aan de straatzijde situeren zich een vrijstaande woning aan de oostzijde en twee halfopen woningen centraal. Hierachter en ernaast is een verharding aangebracht die dienst doet als oprit en parking. Achter de parking bevinden zich verschillende loodsen. De oostzijde wordt volledig ingenomen door een grote loods met werkruimte. In het westelijke deel bevinden zich twee kleinere aaneengesloten loodsen met hierachter een kleine onverharde graszone. De verschillende aanwezige elementen zijn duidelijk zichtbaar op de bodemgebruikskaart en het inplantingsplan van de bestaande toestand.

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: *Kapel uit de jaren 1920* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/79622> (Geraadpleegd op 23-11-2019).

waardevol archeologisch erfgoed met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering binnen het projectgebied bevindt.

Fysisch-geografisch gezien bevindt het plangebied zich in het interfluvium van de kustvlakte en de Leievallei, in het zuidelijke deel van het zogenaamde kustlandschap van Centraal West-Vlaanderen, een landschap net ten westen van het Leiedal, dat gekenmerkt wordt door een opeenvolging van brede westnoordwest – oostzuidoostelijk georiënteerde kustduinen. De toppen van deze duinen bereiken een hoogte van 40 tot 50 meter + TAW.

Het plangebied is gelegen in de zandleem- en leemstreek. Dit gebied wordt gekenmerkt door een zacht golvend landschap dat aansluit bij de zuidelijke uitlopers van de kustpolders en de IJzervallei. In het oosten zijn de uitlopers zichtbaar van de Rug van Westrozebeke, een waterscheidingsrug tussen Leie en IJzerbekken bestaande uit terrasgrind en omgeven door licht versneden heuvelland met ontbrekende of dunne Quartaire dekking. Het projectgebied situeert zich plusminus 950 meter ten het oosten van het centrum van Merkem.

Op basis van archeologische bronnen kunnen we besluiten dat de ruime omgeving van het projectgebied reeds vanaf de Romeinse periode en allicht reeds in de metaaltijden werd bewoond of gefrequentieerd door mensen. Echter zijn de oudste vondsten beperkt tot enkele sporen met handgevormd aardewerk en losse muntvondsten. De omgeving wordt gekenmerkt door een hoog aantal alleenstaande sites met walgracht die vaak teruggaan tot de late middeleeuwen. Ten oosten van het projectgebied bevindt zich het gehucht De Kippe ter hoogte van het kruispunt met de Iepersteenweg. Op basis van cartografische en luchtfotografische bronnen kan besloten worden dat het terrein pas in het derde kwart van de 20ste eeuw geleidelijk werd bebouwd met een deel van de huidige bebouwing. Voordien deed het terrein dienst als akker.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bevond het projectgebied zich aan de frontlinie en was het toneel van hevige beschietingen en gevechten. Op de verschillende geraadpleegde luchtfoto's genomen ten tijde van WOI is de impact van de beschietingen duidelijk zichtbaar. Het terrein en de omgeving zijn herschapen in een kraterlandschap. Op basis van de beschikbare loopgravenkaarten kan besloten worden dat er zich binnen het terrein een oppervlakkige Belgische gevechtssloopgraaf in de vorm van een borstwering bevond vanaf de lente van 1918 tot september 1918.

Op basis van de verschillende bronnen kan besloten worden dat de kans op de aanwezigheid van belangrijke archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering laag is. Alhoewel niet kon worden aangetoond dat er zich geen archeologische resten uit de metaaltijden of de Romeinse tijd binnen het projectgebied bevonden, is de kans eerder klein, en zouden deze resten ten gevolge van de impact van de bombardementen tijdens WOI en door de constructie van de te slopen loodsen bovendien reeds gedeeltelijk tot grotendeels verstoord zijn. Met betrekking tot de

middeleeuwen en de nieuwe tijd kan gesteld worden dat er zich geen belangrijke archeologische resten binnen het projectgebied bevinden. Ook wat eventuele resten uit WOI betreft kan besloten worden dat de vastgestelde loopgraaf allicht slechts oppervlakkig was ingegraven door de drassige staat van het terrein. Dit neemt niet weg dat er zich binnen het projectgebied geen resten meer kunnen bevinden van onontpofte munitie en/of menselijk skeletmateriaal.

Na studie van de tot op heden beschikbare plannen kan gesteld worden dat het eventueel nog aanwezige bodemarchief binnen het projectgebied een bijkomende tot volledige vernieling wacht ten gevolge van de geplande werken. Rekening houdend met de reeds gekende verstoring ter hoogte van de bestaande en te slopen bebouwing, en zonder rekening te houden met de verstoringen aangebracht ten tijde van WOI, wordt een oppervlakte van ongeveer 2300 m² bijkomend verstoord.

Omdat de kans op de aanwezigheid van archeologisch waardevol erfgoed met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering binnen het projectgebied klein is, concluderen we dat er geen bijkomende onderzoeken dienen te worden uitgevoerd. De reeds aanwezige verstoringen zijn van die aard dat eventueel aanwezige archeologische resten reeds grotendeels werden vernield en hierdoor een groot deel van hun kennisvermeerderingspotentieel verloren gezien het ontbreken van een ruimere context.

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

Fysisch-geografisch gezien bevindt het plangebied zich in het interfluvium van de kustvlakte en de Leievallei, in het zuidelijke deel van het zogenaamde kustlandschap van Centraal West-Vlaanderen, een landschap net ten westen van het Leiedal, dat gekenmerkt wordt door een opeenvolging van brede westnoordwest – oostzuidoostelijk georiënteerde kustduinen. De toppen van deze duinen bereiken een hoogte van 40 tot 50 meter + TAW.

Het plangebied is gelegen in de zandleem- en leemstreek. Dit gebied wordt gekenmerkt door een zacht golvend landschap dat aansluit bij de zuidelijke uitlopers van de kustpolders en de IJzervallei. In het oosten zijn de uitlopers zichtbaar van de Rug van Westrozebeke, een waterscheidingsrug tussen Leie en IJzerbekken bestaande uit terrasgrind en omgeven door licht versneden heuvelland met ontbrekende of dunne Quartaire dekking.

Op de bodemkaart van Vlaanderen worden voor het projectgebied drie bodemtypes weergegeven. In het uiterste noordoosten en zuidoosten worden bodems van het type OB weergegeven. Dit zijn door de mens gewijzigde bodems, meer bepaald bebouwde bodems. Het noorden van het projectgebied staat gekarteerd onder het bodemtype LdP. Dit zijn matig natte zandleembodems zonder profiel of met onbepaald profiel. Het zuidelijke deel van het projectgebied staat gekarteerd als bodemtype Pcc. Dit zijn matig droge lichte zandleembodems met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont.

Op basis van cartografische bronnen kan besloten worden dat het terrein minstens vanaf het einde van de 18de eeuw dienst deed als akker en dit minstens tot in de 20ste eeuw. Tijdens WOI werd het terrein oppervlakkig grondig omgewoeld ten gevolge van de vele beschietingen tijdens de diverse offensieven. De huidige toestand van het terrein dateert uit de periode 3de kwart 20ste eeuw – heden.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

In de nabijheid van het projectgebied bevinden zich geen echte archeologische sites. De meeste op de CAI aanwezige locaties hebben betrekking op middeleeuwse en WOI-resten, waarbij de eerste voornamelijk bestaan uit alleenstaande sites met walgracht en historische monumenten en de laatste uit enkele gekende supply dumps.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?*

Op basis van de beschikbare bronnen kunnen we concluderen dat het projectgebied een laag potentieel heeft op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering. Ten gevolge van jongere verstoringen zullen resten uit de metaaltijden en de Romeinse periode, waarvan de kans sowieso al laag is dat ze aanwezig zijn binnen het projectgebied, grotendeels tot geheel verstoord zijn. Resten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd worden niet verwacht binnen het projectgebied. Ook voor WOI werden geen aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering.

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

Rekening houdend met de bestaande verstoring ter hoogte van de te slopen bebouwing en zonder rekening te houden met de tijdens WOI aangerichte verstoringen, wordt het eventueel aanwezige bodemarchief binnen het terrein bijkomend verstoord over een oppervlakte van plusminus 2300 m².

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Op basis van het huidig beschikbare bronnenmateriaal kan besloten worden dat er voldoende informatie beschikbaar is om te kunnen concluderen dat het projectgebied een laag potentieel heeft op archeologische kenniswinst door de aanwezigheid van verstoringen ten gevolge van beschietingen tijdens WOI en door de constructie van gebouwen vanaf het derde kwart van de 20ste eeuw.

Uit bovenstaande kunnen we concluderen dat er geen bijkomende onderzoeken dienen te worden uitgevoerd in het kader van de geplande werken.

4.2. Samenvatting niet gespecialiseerd publiek

Sinds 1 juni 2016 werd de wetgeving rond de omgang met archeologie in Vlaanderen gewijzigd. Er werden concrete criteria bepaald wanneer een bouwheer verplicht is een archeologische nota te laten opstellen. Zulke nota dient op basis van een aantal vooraf bepaalde stappen na te gaan of er zich eventueel belangrijk archeologisch erfgoed in de bodem bevindt en hoe de bouwheer hier mee moet omgaan. De nota moet geschreven worden voor het toekennen van de bouwvergunning. Het terrein waarvoor deze nota werd geschreven, voldoet aan de vooropgestelde criteria. In de eerste plaats werd een bureauonderzoek uitgevoerd om na te gaan wat het eventuele archeologische potentieel van het projectgebied is. Daarvan kunt u hier de samenvatting lezen.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kon worden vastgesteld dat het projectgebied gelegen is in een regio die vooral voor de oudere periodes erg weinig vondsten opleverde. Echter zien we dat de regio wel sterk werd ontwikkeld vanaf de middeleeuwen met het ontstaan van het dorpscentrum, de oprichting van een abdij en de talrijke laatmiddeleeuwse alleenstaande sites met walgracht. Het terrein zelf situeert zich aan de Stationsstraat net ten westen van het gehucht De Kippe. Resten uit de middeleeuwen of de nieuwe tijd worden niet verwacht binnen het projectgebied.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bevond het terrein zich aan het front. Op basis van de beschikbare luchtfoto's kon het effect van de verschillende beschietingen tijdens de offensieven worden vastgesteld. Het projectgebied en zijn omgeving lijken op een desolaat drassig kraterlandschap. Op de beschikbare loopgravenkaarten kon worden vastgesteld dat in het uiterste zuidwesten van het terrein een Belgische gevechtssloopgraaf aanwezig is. Echter zal deze gezien de drassige aard van het terrein eerder ondiep zijn ingegraven en bestaan hebben uit een grotendeels bovengrondse borstwering.

Door de beschietingen tijdens WOI en door bouwwerken in de 20ste en 21ste eeuw zullen eventueel aanwezige archeologische resten reeds grotendeels vernield zijn. Daarom is de kans dat er zich nog waardevolle archeologische resten binnen het projectgebied erg klein en raden we aan geen verdere onderzoeken uit te voeren in het kader van de geplande bouwwerken.

5. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kon bepaald worden dat het projectgebied een laag potentieel tot kennisvermeerdering bezit omwille van de allicht slechte bewaringstoestand van eventueel aanwezige archeologische resten. De verstoringen ten gevolge van de beschietingen tijdens WOI en de reeds aanwezige verstoringen ten gevolge van de bouw van de bestaande bebouwing in de 20ste eeuw in combinatie met het ontbreken van concrete aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten zijn hiervoor de belangrijkste redenen.

Gezien de ligging van het terrein in de frontzone van WOI werden specifieke bronnen geraadpleegd teneinde het potentieel op resten uit deze periode in te schatten. Hieruit bleek dat er enkel een kort fragment van een Belgische gevechtssloopgraaf aanwezig was in het uiterste zuidwesten van het projectgebied. Echter zal het hier allicht eerder om een ondiep ingegraven borstwering hebben gegaan gezien de drassige aard van het terrein. De ligging aan het front heeft tot gevolg dat er zich binnen het terrein steeds niet-ontplofte tuigen en/of resten van menselijk skeletmateriaal kunnen bevinden. Deze hebben echter een laag kennisvermeerderingspotentieel.

6. Bibliografie

6.1. Online bronnen

- www.geopunt.be
- www.cai.onroenderfgoed.be
- www.dov.vlaanderen.be
- <https://www.dov.vlaanderen.be/zoeken-acdov/DovAppZoeken/>
- www.geo.onroenderfgoed.be
- www.cartesius.be
- www.inventaris.onroenderfgoed.be
- http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/20k_{92F669B3-0E9D-4102-9F50-8AE4DBB2D8E4}_default_404000/MapServer&lang=nl
- http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?basemapUrl=http://www.ngi.be/tiles/arcgis/rest/services/25k_{7DC9CED9-6521-4B6F-9C5B-F3EA50A1EF53}_default_404000/MapServer&lang=nl
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/9543>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/14658>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/217405>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/70071>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/220153>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/71602>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72350>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72331>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72335>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/39054>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/72492>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: *Naamsteen De Kippe* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/79576> (Geraadpleegd op 23-11-2019).
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: *Kapel uit de jaren 1920* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/79622> (Geraadpleegd op 23-11-2019).

6.2. Literatuur

- DE MEULEMEESTER, J. & J. TERMOTE, *De Hoge Motte te Merkem*, in *Archaeologia Belgica*, Vol. 247, 1981, p. 125-129.
- STICHELBAUT, B., *Houthulst – Stationsstraat 48: Historisch desktonderzoek a.d.h.v. historische luchtfoto's en loopgravenkaarten*, in *CHAL-rapport*, 89, Gent, 2019.
- VANHOLME, N., RYSSAERT, C. Paulussen, R. & N. KREKELBERGH, *Houthulst- Westbroekstraat/ Oostbroekstraat. Proesleuvenonderzoek i.o.v. Waterwegen en Zeekanaal NV*, Deinze, 2016.
- VAN RANST, E. & C. SYS, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Gent, 2000.

7. Lijst figuren en bijlagen

7.1. Lijst figuren

Project code	Nr	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal origineel	Aanmaakdatum origineel	Versie
2019K91	1	Kadasterplan	Projectgebied ten opzichte van GRB-bestand (©AGIV)	1/10000	2019	Digitaal
2019K91	2	Inplantingsplan	Bestaande inplanting + te slopen	1/200	2019	Digitaal/PDF
2019K91	3	Inplantingsplan	Nieuw ontwerp inplanting	1/200	2019	Digitaal/PDF
2019K91	4	Ontwerp	Nieuw ontwerp funderingen en leidingen	1/100	2019	Digitaal/PDF
2019K91	5	Ontwerp	Snedes	1/100	2019	Digitaal/PDF
2019K91	6	Tertiairgeologische kaart	Uitsnede tertiairgeologische kaart thv het projectgebied (Bron: © dov.vlaanderen).	1/50000	onbekend	Digitaal
2019K91	7	Quartaairgeologische kaart	Uitsnede quartaairgeologische kaart thv het projectgebied (Bron: © dov.vlaanderen).	1/200000	2001	Digitaal
2019K91	8	Legende	Legende profieltype 1 (Bron: © dov.vlaanderen).	nvt	2007	Digitaal
2019K91	9	Bodemkaart	De bodems volgens de bodemkaart van België (Bron: © dov.vlaanderen).	1/20000	2015	Digitaal
2019K91	10	Hoogteprofiel	Doorsnede door terrein van N naar Z (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	Digitaal
2019K91	11	Erosiekaart	Projectgebied op de bodemerosiegevoeligheidskaart (Bron: ©dov.vlaanderen)	1/20000	2016	Digitaal
2019K91	12	Hoogtekaart	Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (1 meter) (Bron: ©Geopunt)	onbekend	2015	Digitaal
2019K91	13	Historische kaart	Uitsnede kaart van Ferraris, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	1771-1778	Digitaal
2019K91	14	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	1841-1843	Digitaal
2019K91	15	Historische kaart	Projectgebied op het Plan Popp (Bron © AGIV)	onbekend	1842-1880	Digitaal
2019K91	16	Historische kaart	Topografische kaart Vandermaelen, met aanduiding van het projectgebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	1846-1854	Digitaal
2019K91	17	Topografische kaart	Topografische kaart NGI 1911	1/10000	1911	Digitaal
2019K91	18	Analysefoto	Projectgebied tov frontlinies	Nvt	2019	Digitaal
2019K91	19	Luchtfoto	Luchtfoto 29 september 1915	nvt	1915	Digitaal
2019K91	20	Loopgraven kaart	Belgische loopgravenkaart 1 november 1916	1/9000	1916	Digitaal
2019K91	21	Loopgraven kaart	Britse loopgravenkaart 3 juli 1917	1/9000	1917	Digitaal
2019K91	22	Loopgraven kaart	Duitse loopgravenkaart 20 juli 1917	1/30000	1917	Digitaal
2019K91	23	Analysefoto	Projectgebied tov frontlinies	Nvt	2019	Digitaal
2019K91	24	Luchtfoto	Luchtfoto 10 augustus 1917	nvt	1917	Digitaal
2019K91	25	Luchtfoto	Luchtfoto 29 november 1917	nvt	1917	Digitaal

2019K91	26	Loopgraven kaart	Britse loopgravenkaart 17 december 1917	1/8000	1917	Digitaal
2019K91	27	Loopgraven kaart	Belgische loopgravenkaart 10 mei 1918	1/10554	1918	Digitaal
2019K91	28	Loopgraven kaart	Duitse loopgravenkaart 20 april 1918	1/3504	1918	Digitaal
2019K91	29	Luchtfoto	Luchtfoto 3 mei 1918	nvt	1918	Digitaal
2019K91	30	Loopgraven kaart	Belgische loopgravenkaart 1 september 1918	1/5171	1918	Digitaal
2019K91	31	Topografische kaart	Topografische kaart NGI 1965-1966	1/10000	1965-1966	Digitaal
2019K91	32	Orthofoto	Orthofoto van het plangebied 1971 (Bron: © AGIV)	onbekend	1971	Digitaal
2019K91	33	Orthofoto	Orthofoto van het plangebied 1979-1990 (Bron: © AGIV)	onbekend	1979-1990	Digitaal
2019K91	34	Orthofoto	Orthofoto 2002-2003 van het plangebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	2002-2003	Digitaal
2019K91	35	Orthofoto	Orthofoto 2009 van het plangebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	2009	Digitaal
2019K91	36	Orthofoto	Orthofoto 2016 van het plangebied (rood). (Bron: © AGIV)	onbekend	2016	Digitaal
2019K91	37	CAI	CAI-locaties in de omgeving van het plangebied (©CAI Vlaanderen)	1/10000	2018	Digitaal
2019K91	38	Bodemgebruiks kaart	Projectgebied op de bodemgebruikskaart van Vlaanderen (Bron: © dov.vlaanderen).	1/20000	2015	Digitaal
2019K91	39	Inplantingsplan	Bestaande inplanting + te slopen	1/200	2019	Digitaal/PDF
2019K91	40	Analyseplan	Aanduiding belangrijkste verstoringszones op GRB-bestand	1/10000	2019	Digitaal
Project code	Nr	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal origineel	Aanmaakdatum origineel	Versie

7.2. Lijst Bijlagen

Projectcode	Nummer Bijlage	Onderwerp	Figuurnummer	Pagina
2019K91	Bijlage 1	PDF ontwerpplannen	2 - 5, 39	7 – 10, 51
2019K91	Bijlage 2	PDF verslag WOI	18 – 30	30 – 42
2019K91	Bijlage 3	PDF Programma van maatregelen	Apart volume	/
2019K91	Bijlage 4	PDF Privacy-fiche		